

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Sandro Šmarčan

Elektronska demokracija v Evropski Uniji
(Analiza spletne strani Evropskega parlamenta)

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Sandro Šmarčan

Mentor: izr. prof. dr. Andrej A. Lukšič

Elektronska demokracija v Evropski Uniji
(Analiza spletne strani Evropskega Parlamenta)

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Zahvaljujem se staršem za nadvse veliko podporo pri študiju ter Ani za spodbujanje in stanje ob strani pri pisanju naloge. Posebna zahvala gre mentorju Andreju A. Lukšiču za vse koristne napotke in spodbudne pogovore.

Hvala!

ELEKTRONSKA DEMOKRACIJA V EVROPSKI UNIJI (ANALIZA SPLETNE STRANI EVROPSKEGA PARLAMENTA)

Informacijske in komunikacijske tehnologije (IKT) so danes del vsakdanjega življenja. Po eksplozivni uporabi v devetdesetih letih prejšnjega stoletja v številnih organizacijah in gibanjih v političnih, vladnih in uradniških institucijah so postale del življenja slehernega posameznika. Razumevanje IKT elektronska demokracija označuje kot sredstvo za doseganje večje učinkovitosti in dostopnosti javnosti oziroma državljanov do uveljavljene forme predstavniške demokracije. A kljub temu, da imamo danes na voljo najsodobnejšo IKT, umestitev v institucionalni prostor obstoječe predstavniške demokracije dovoljuje izkoriščanje le določenih dimenzij emancipatoričnih potencialov, medtem ko so druge neizkoriščene. Nekaterih potencialov IKT preprosto ni mogoče udejanjiti drugače kot tako, da se odpovemo konceptu obstoječega političnega organiziranja, predstavniškemu konceptu demokracije. V diplomski nalogi bom tako ugotavljal katere dimenzije emancipatoričnih potencialov izkorišča evropski parlament, ter kakšni koncepti demokracije stojijo v ozadju spletne strani. Evropski parlament kot edina neposredno voljena institucija Evropske unije uživa najvišjo stopnjo deklarirane demokratične legitimnosti, zatorej je tudi najbolj primeren za uporabo demokratičnih tehnik in približevanja političnih odločitev državljanom, ki jih omogočajo nove IKT.

Ključne besede: elektronska demokracija, modeli demokracije, spletna orodja, Evropska unija, Evropski parlament.

ELECTRONIC DEMOCRACY IN THE EUROPEAN UNION (ANALYSIS OF THE EUROPEAN PARLIAMENT WEBSITE)

Information and Communication technologies (ICT) are a part of everyday life. In the 1990s there was a boom, as they were used by numerous organizations and movements in the political, governmental and administrative institutions, thus becoming a part of every individual's life. E-Democracy shows that understanding ICT as the means of achieving higher efficiency and accessibility of the open public to an accomplished representative democracy. Regardless of the availability of the most up to date ICT, placement in the institutional space allows only a limited use of certain dimensions of the emancipatory potential, leaving others untapped. Some of ICT's potentials can be applied only by completely renouncing the concept of the current political organization, which is the representative concept of democracy. My thesis will try to find out which dimensions of the emancipatory potential are used by the European parliament and what concepts of democracy stand behind the website. The European parliament, as the only directly elected institution of the European union, enjoys the highest declared level of democratic legitimacy and therefore is the most appropriate for the application of the democratic techniques and approach of the political decision making to the citizens, made available with the new Information and Communication technologies.

Key words: e-democracy, models of democracy, web tools, European union, European parliament.

KAZALO

1 UVOD	8
2 MODELI DEMOKRACIJE	12
2. 1 <i>TEKMOVALNO-ELITISTIČNI (KOMPETITIVNI) MODEL DEMOKRACIJE</i>	13
2. 2 <i>LEGALISTIČNI MODEL DEMOKRACIJE</i>	14
2. 3 <i>PLURALISTIČNI MODEL DEMOKRACIJE</i>	16
2. 4 <i>PLEBISCITARNI MODEL DEMOKRACIJE</i>	17
2. 5 <i>PARTICIPATIVNI MODEL DEMOKRACIJE</i>	18
2. 6 <i>DEMOKRATIČNA AVTONOMIJA</i>	20
3 ZGODOVINSKI RAZVOJ KONCEPTOV NEPOSREDNE IN POSREDNE DEMOKRACIJE	23
3. 1 <i>NEPOSREDNA DEMOKRACIJA</i>	23
3. 2 <i>PREDSTAVNIŠKA DEMOKRACIJA</i>	27
3. 2. 1 <i>Parlamentarizem</i>	29
4 NEPOSREDNA IN POSREDNA DEMOKRACIJA SKOZI INSTRUMENTE IKT	34
4. 1 <i>NEPOSREDNA DEMOKRACIJA</i>	36
4. 2 <i>POSREDNA DEMOKRACIJA</i>	37
5 SPLETNA ORODJA E-DEMOKRACIJE	39
5. 1 <i>INFORMACIJSKA ORODJA</i>	40
5. 1. 1 <i>E-dostop</i>	40
5. 1. 2 <i>Spletna oglasna deska</i>	41
5. 2 <i>KOMUNIKACIJSKA ORODJA</i>	41

5. 2. 1 E-posvetovanje	42
5. 2. 2 E-anketa	42
5. 2. 3 E-peticija	43
5. 2. 4 E-forum	43
5. 2. 5 Politični spletni dnevnik	44
5. 2. 6 Spletne klepetalnice	44
5. 3 <i>ODLOČEVALSKA ORODJA</i>	45
5. 3. 1 E-glasovanje/ E-volitve	45
5. 3. 2 E-referendum	45
5. 3. 3 E-seje vlade	46
5. 4 <i>IZBOR USTREZNIH E-ORODIJ</i>	46
6 EVROPSKA UNIJA	49
6. 1 <i>ORGANI IN INSTITUCIJE EU</i>	49
6. 1. 1 Svet EU	50
6. 1. 2 Evropska komisija	51
6. 1. 3 Evropski svet	53
6. 1. 4 Sodišče evropskih skupnosti	53
6. 1. 5 Evropsko računsko sodišče	54
6. 1. 6 Evropski parlament	55
6. 2 <i>RAZVOJ ELEKTRONSKE DEMOKRACIJE V KONTEKSTU EVROPSKEGA PARLAMENTA</i>	57
6. 3 <i>TIPOLOŠKI PREGLED IN ANALIZA SPLETNIH ORODIJ NA SPLETNI STRANI EVROPSKEGA PARLAMENTA</i>	59

6. 3. 1 E-dostop do informacij javnega značaja (novice) _____	59
6. 3. 2 Register dokumentov EP _____	61
6. 3. 3 Spletni video prenos plenarnih zasedanj EP (EP v živo) _____	62
6. 3. 4 E-peticije _____	63
6. 3. 5 Dopisovanje z državljani _____	64
6. 3. 6 Agora _____	64
7 ZAKLJUČEK _____	67
8 LITERATURA _____	70

1 UVOD

Sodobna družba je prepletena z raznovrstnimi komunikacijskimi tehnologijami, še posebej zahodne razvite družbe, kjer si marsikdo ne predstavlja življenja brez interaktivne računalniške tehnologije. Prodrla je v vse pore življenja, tako družabnega in kulturnega kot tudi političnega. »Zato ne preseneča, da se ob naglem tehnološkem razvoju odpirajo številna vprašanja o tem, kako pojasniti in razumeti spremenjena razmerja med demokratično javnostjo, državo in državljani«, meni Oblakova (2003, 2). Tako se tudi jaz, u diplomski nalogi, sprašujem kakšna razmerja obstajajo med Evropskim parlamentom (EP) in državljani v povezavi z informacijsko komunikacijsko tehnologijo (IKT). Razvitost današnje IKT nam namreč daje možnost, da politični sistem vrnemo oziroma približamo h koreninam zahodne demokracije, v antično Grčijo, ki je prakticirala neposredno demokracijo, kjer so imeli vsi državljani Aten možnost podajanja odločitev. Spletna orodja in IKT nam v današnjem času omogočajo prav to: možnost podajanja odločitev širših množic.

V diplomski nalogi se bom torej osredotočil na politično sfero IKT oziroma na t. i. elektronsko demokracijo¹, ki jo lahko definiramo kot »poizkus prakticiranja demokracije brez omejitev časa, prostora in drugih fizičnih omejitev ter uporabe IKT namesto njih« (Van Dijk 2000, 30) in EP ter njegove dosežke na tem področju.

Splošno gledano ideja o elektronski demokraciji predstavlja obljubo o bolj demokratičnem, bolj dostopnem in zato tudi bolj odprtem političnem prizorišču, v katerem lahko tako državljani kot politični akterji tvorno sodelujejo. Pridevnik »elektronska« se na tem mestu uporablja za opis sprememb, ki jih prinaša nagla razširjenost digitalne, računalniške, komunikacijske tehnologije. Ideja elektronske demokracije za to implicira obliko demokracije, ki bi nastala kot rezultat implementacije novih komunikacijskih tehnologij v obstoječe demokratične procese (Oblak 2003, 2-3).

Četudi pojem elektronske demokracije v osnovi označuje vzročno zvezo med demokratično politiko in uporabo računalniških tehnologij, pa je odgovor na dilemo,

¹ Elektronska demokracija pomeni uporaba IKT »v vseh vrstah medijev (npr. internet, interaktivno oddajanje in digitalna telefonija) z namenom širiti politično demokracijo ali participacijo državljanov v demokratični komunikaciji.« (Hacker in Van Dijk 2000, 2)

ali utegne uporaba računalniške tehnologije zatreti ali pospešiti razvoj demokracije, povsem nejasen, če ne vemo, kaj nam demokracija pomeni in kakšno demokracijo si predstavljamo v prihodnje (Barber 1997, 222). Tako tudi Dahl že leta 1981 v svojem delu *Democracy and its critics* opozarja, da lahko IKT »pokvari demokratične vrednote in demokratični proces ali pa se lahko uporabi za njihovo promocijo.« (Dahl v Grossman 1995, 48) »Ocenjevanja tehnoloških učinkov se torej ne delijo zgolj na pozitivne in negativne napovedi o tem, koliko se družba spričo njihove rabe lahko demokratizira,« meni Oblakova (2003, 15). Razlikuje se tudi v tem, na kakšen model demokracije se opirajo in h kateremu težijo. Če različne razprave o prednostih in slabostih elektronske demokracije postavimo pod drobnogled, potem lahko pojasnimo, kateri modeli demokracije stojijo v ozadju posameznih podob (Van Dijk 1996). Tako me bo zanimalo, kaj se dogaja z emancipatoričnimi potenciali IKT in različnimi koncepti demokracije. V nadeljevanju naloge me bo tako zanimalo, kateri modeli demokracije stojijo v ozadju EP in njegove spletne strani ter kako ti izkoriščajo potenciale IKT.

V diplomski nalogi bom obravnaval uporabo IKT v EP oziroma njeno uporabo v kontekstu politične demokracije. EP kot edina neposredno voljena institucija Evropske unije (EU) uživa najvišjo stopnjo deklarirane demokratične legitimnosti. Vendar pa je zaradi nizke volilne udeležbe ter pasivnosti državljanov EU in za demokratično izvoljene parlamente neznačilno omejenih zakonodajnih pristojnosti tarča očitkov o demokratičnem primankljaju. Zaradi teh razlogov se EP v kontekstu svoje internetne strategije »intenzivno ukvarja z vprašanjem koriščenja demokratičnih potencialov tehnologije interneta za krepitev svoje demokratične vloge.« (Delakorda 2007b)

Moja izhodiščna teza v nalogi je, da EP nekaterih potencialov IKT ne more udejanjiti drugače kot z odpovedjo klasičnemu konceptu predstavništva, ki ima danes v razvitem svetu hegemonsko vlogo. Izhajam iz podmene, da če želi EP v polni meri izkoristiti potenciale IKT, mora na novo premisliti koncepte demokracije ter stopiti izven ustaljenih praks predstavništva in slediti participativni demokraciji. Šele tak »konceptualni premik omogoča, da se do konca izkoristijo tiste specifike IKT, ki jih predhodne elektronske tehnologije niti ne vsebujejo, to je možnost interkomunikacije, ki je tehnološki temeljni pogoj za izvajanje e-komunikacijskega in e-odločevalskega procesa,« meni Lukšič (2003a, 5).

V prvem delu diplomske naloge se bom posvetil Heldovim (1989) modelom demokracije, ki mi bodo služili kot teoretska osnova za kasnejšo analizo spletne strani EP. Modeli mi bodo ponudili vpogled v to, kakšni potenciali IKT se skrivajo za posameznimi modeli demokracije ter mi bodo v pomoč pri ugotavljanju, kateri koncepti demokracije stojijo v ozadju EP. Pri razumevanju udejanjajočega se koncepta demokracije mi »je poznavanje idealnih tipov lahko le toliko v pomoč, kolikor nam pomagajo pri jasnem prepoznavanju, kateri tip ima hegemonsko pozicijo, kateri so ob njem še vključeni in tudi kateri so povsem izključeni iz udejanjajočega se koncepta demokracije.« (Lukšič 2003a) Tako bom lahko v zaključku na podlagi idealnih tipov presodil, kateri modeli so bili vključeni in kateri izključeni pri snovanju spletne strani EP.

V nadaljevanju naloge bom modele demokracije združil v dve skupini: neposredno in predstavniško demokracijo ter kronološko opisal zgodovinski razvoj obeh konceptov. Od razvoja starogrške neposredne demokracije pa do sodobne predstavniške demokracije, ki prevladuje predvsem v zahodnem razvitem svetu. Neposredno in predstavniško demokracijo bom nadalje pogledal skozi oči IKT ter ugotavljal, katere instrumente IKT podpirata oba koncepta demokracije, kar mi bo v zadnjem delu naloge pomagalo pri analizi spletne strani EP.

V poglavju o spletnih orodjih e-demokracije sem posvetil pozornost elektronskim orodjem, ki širijo informativne in participativne zmožnosti demokratične družbe. Ta orodja so bistveni instrumenti e-demokracije, ker predstavljajo vez med IKT in državljani. To poglavje je pomembno tudi iz sledečega razloga: z njim postavim metodologijo, s katero bom v zadnjem poglavju analiziral spletno stran EP ter skušal ugotoviti, kakšne možnosti soudeležbe pri političnih odločitvah omogoča le ta.

V predzadnjem poglavju se dotaknem institucij EU, opišem njihove glavne značilnosti ter posebno pozornost namenim EP, ki je kasneje tudi predmet analize. Sledi kronološki pregled razvoja elektronske demokracije EP, s katerim želim prikazati potek dogodkov pri uvajanju koncepta elektronske demokracije na spletno stran EP.

Zadnji del naloge je namenjen tipološkemu pregledu spletnih orodij na spletni strani EP ter njena analiza. Z analizo skušam ugotoviti kakšnim oziroma katerim spletnim orodjem EP posveča največ pozornosti ter opišem njihov glavni namen. To me

privede do zaključne misli, kjer bom presodil, kateri modeli demokracije so vključeni oziroma izključeni na spletni strani EP.

2 MODELI DEMOKRACIJE

Izraz »demokracija« je prišel v angleščino v 16. stoletju iz francoske besede *demokratie*, njegov koren pa je grški. »Demokracija« je izpeljanka iz *demokratia*, katere korenska pomena sta *demos* (ljudstvo) in *kratien* (vladati). Demokracija pomeni obliko vladanja, v kateri v nasprotju z monarhijami in aristokracijami vlada ljudstvo. »Posledica demokracije je, da obstaja med ljudmi nekakšna *politična enakost*.« (Held 1989, 13) Tako tudi Robert Dahl, eden od najvplivnejših politologov, ki so se ukvarjali s tem vprašanjem, temeljno značilnost demokracije opredeli kot »zmožnost oblasti, da v okviru politične enakosti trajno ustrezajo prioritarnim zahtevkom državljanov.« (Dahl v Della Porta 2003, 34) »Vladavina ljudstva« se lahko zdi nedvoumen koncept, toda videz vara.

Eno izmed najuspešnejših razčlenitev konceptov demokracije nam predstavi David Held, britanski politični teoretik, ki v svojem delu *Modeli demokracije* predstavi devet modelov demokracije. Modeli, ki jih opisuje, »se nanašajo na teoretsko konstrukcijo, ki je oblikovana za odkrivanje in razlago glavnih prvin demokratične oblike in njene podstatne strukture ali odnosov.« (Held 1989, 18) Modeli so, kot še dodaja Lukšič (2003a, 11), »idealni tipi, ki so v realnem življenju skombinirani v konceptualno rešitev, ki je kompromis med močmi odločujočih«.

Held v delu predstavi štiri klasične modele: klasično idejo demokracije v Atenah; dve vrsti liberalne demokracije (protektivna demokracija in razvojna demokracija); marksistično pojmovanje neposredne demokracije ter pet sodobnih modelov: kompetitivno elitistično demokracijo, pluralizem, legalno demokracijo in participativno demokracijo. Zaključni z načelom avtonomije.

Najznačilnejše razlikovanje med demokratičnimi sistemi temelji na razlikovanju med neposrednim sodelovanjem ljudi pri politični oblasti in tistimi, kjer ljudje sodelujejo preko mehanizmov političnega predstavništva. Zato bi, kot meni Held (1989, 17), »lahko modele upravičeno razdelili na dve obsežni vrsti²: na neposredno ali participativno demokracijo (sistem odločanja o javnih zadevah, v katerega so državljanji vključeni neposredno) in na liberalno ali predstavniško demokracijo

² O teh dveh vrstah nazorneje pišem v drugem poglavju, kjer bom dodal še elemente IKT in njihovo uporabnost pri posamezni vrsti.

(sistem vladanja, ki zajema izvoljene »uradnike«, le-ti pa se obvežejo, da bodo v okviru »vladavine zakona« »predstavljali« interese in/ali nazore državljanov).«

Po isti poti kot Held se odpravi tudi Van Dijk (1996), ki pa od devetih modelov uporabi naslednje: tekmovalno elitistični model, pluralistični model, model legalistične demokracije, model participativne demokracije in model neposredne demokracije, ki ga je Van Dijk modificiral v model plebiscitarne demokracije. Opustil je prve tri klasične modele, to so model klasične demokracije, model protektivne demokracije in model razvojne demokracije ter enega od sodobnih modelov, ki ga Held najbolj povečuje, to je model demokratične avtonomije³.

V nadaljevanju bom sledil Van Dijkovi zastavitvi modelov demokracije z dopolnilom demokratične avtonomije, ker, kot meni Lukšič (2003a, 11), »ta koncept demokracije najbolj integralno zaokroža uporabo potencialov IKT, hkrati pa nas napotuje na premislek o emancipatoričnih potencialih in možnostih nadgradnje obstoječe stopnje razvoja demokracije«.

2.1 TEKMOVALNO-ELITISTIČNI (KOMPETITIVNI) MODEL DEMOKRACIJE

Model temelji na proceduralnem konceptu, za katerega je značilno, da v osnovo demokracije postavlja ustavo in zakone z namenom, da ovirajo ekscese političnega vodstva. Najpomembnejše opravilo političnega sistema so volitve, na katerih se izmed sposobne in imaginativne politične elite izbere politično vodstvo, ki je zmožno sprejeti zakonodajne in administrativne odločitve. Zagovorniki tega modela zavračajo kakršno koli možnost uvajanja neposredne demokracije, ker je ta preprosto v kompleksni, veliki in heterogeni družbi neustrezna rešitev. Vloga državljanov je zelo omejena in vsako vmešavanje v potek javnega odločanja je nezaželeno. (Lukšič 2003a, 11-12)

Najbolj poznana zagovornika tega modela sta Max Weber in Joseph Shumpeter, ki jima je bilo skupno pojmovanje političnega življenja, v katerem je malo prostora za demokratično participacijo in individualni ali kolektivni razvoj ter v katerem je

³ Lukšič dopolni Van Dijkovo zastavitvev še z modelom demokratične avtonomije, ker je prepričan, da bi lahko tak koncept demokracije najbolje nadgradil obstoječi model demokracije.

vsakršno področje, ki obstaja, nenehno izpostavljeno grožnji, da ga bodo spodkopale vplivne družbene sile. Oba misleca sta verjela, da ima življenje v moderni, industrijski družbi neizogibno visoko ceno. V svojem delu sta si prizadevala afirmirati zelo omejen koncept demokracije, ki se je z demokracijo v najboljšem primeru soočal kot s sredstvom za brzdanje njihovih ekscesov. (Held 1989, 141)

V tem modelu je centralna vloga birokracije, političnih strank in voditeljev neizogibna. Politika mora biti predstavljena kot nenehno tekmovanje za volilne glasove med političnimi strankami in njihovimi voditelji. Na ta način so izbrani najboljši voditelji in predstavniki. To je tudi rešitev za probleme kompleksnosti in krize političnega sistema. V kompetitivnem modelu je moč zaupana voditeljem in ekspertom v izvršni oblasti. (Van Dijk 1996, 48)

Kompetitivni model, v nasprotju z egalističnim modelom, ki zagovarja uravnoteženost med izvršno in zakonodajno vejo oblasti ter odgovornostjo reprezentantov, koncentrira oblast v rokah voditeljev in ekspertov v izvršni oblasti, ki povsem obvladuje tudi državni aparat. Konflikte rešujejo s pogajanjem in ukazovalno avtoriteto, zadeve in interese pa precej skozi njihovo neposredno soočanje. Ker je volilno telo praviloma slabo informirano in se zato odziva predvsem čustveno, je za ta model značilen populizem kot najboljša volilna strategija. V praksi pa se ta model uveljavlja predvsem v državah s predsedniškim sistemom ali v dvostrankarskem političnem modelu, kjer so popularnost, personifikacija in množično medijska posredovanost politike osnovna značilnost javnega političnega dogajanja. (Lukšič 2003a, 12) Tako krepitveno vlogo imajo stari mediji, kot na primer televizija, in se bo samo še povečevala z novimi avdio-vizualnimi mediji⁴.

2. 2 LEGALISTIČNI MODEL DEMOKRACIJE

Tudi ta model demokracije temelji na proceduralnem konceptu in na reprezentativnosti. Je klasičen model zahodne demokracije, ki se je začel udejanjati v obdobju upadanja moči absolutistične države v zahodni Evropi in je še danes prisoten v sodobnih ustavah. Prva zagovornika legalističnega modela demokracije sta bila

⁴ Vse vrste tehnologij neposredne pošte, marketinga, ciljne in vizualne manipulacije ipd.

Locke in Montesquieu. Tako prvi postavi stališče, da kjer koli se konča zakon, se začne tiranija.

Družba svobodnega trga je najboljši okvir, v katerem je dovoljeno le minimalno poseganje države v civilno družbo in zasebno življenje, meje pa postavljajo ustava in zakoni v duhu angloameriške politične tradicije.

Temeljna značilnost tega modela je delitev oblasti na izvršno, zakonodajno in sodno, ki druga drugo nadzorujejo s pomočjo sistema »checks and balances«⁵. Z večinskim načelom ta model varuje posameznika pred arbitrarno oblastjo in s tem ohranja področje svobode tako v političnem kot ekonomskem življenju (področje individualne svobode in pobude). Odločanje večine zagotavlja pravičnost in modrost, je pa omejeno z vladavino zakona. Zato je demokracija razumljena kot sredstvo za zaščito individualne svobode pred avtoritarno oblastjo. (Lukšič 2003a, 13) Neposredna demokracija je tudi v tem modelu kategorično zavrnjena, sprejema pa populizem. Moč vsake politične institucije⁶ in javne administracije mora biti omejena s čim manjšim številom pravil, ki pa morajo biti učinkovita, kar pomeni minimalizirati pretirano birokratsko upravljanje. (Van Dijk 1996, 47) Nozick (v Held 1989, 233) to poimenuje »minimalna država« oziroma »ogrodje utopije«, to je najmanj nadležna oblika politične oblasti, sorazmerna z obrambo pravic posameznika. Dokazati želi, da »ni mogoče moralno upravičiti nobene širše države«, ker bi »posegla v pravice posameznikov«, ne da bi bila določene stvari prisiljena početi. Omejeni pa morata biti tudi vloga in moč interesnih skupin (sindikatoev), kakršna koli težnja po kolektivizmu pa čim bolj onemogočena. Tak legalistični model zagovarjajo predvsem konservativci in liberalci.

Z vidika tega modela demokracije je pomen IKT v političnem sistemu omejen na odpravljanje osnovnega problema obstoječega političnega sistema, to je odpravljanje informacijskega deficita. Informacijski deficit nastaja na treh ravneh: na ravni političnega sistema, na ravni razmerja med vlado (administracijo) in državljani ter na ravni uravnoteženega delovanja treh vej oblasti.

⁵ Sistem zavor in ravnotežja.

⁶ Politične institucije v tem primeru predstavljajo tiste, ki vzpostavljajo ogrodje svobode – to pomeni tiste, ki prispevajo k ohranjanju posameznikove avtonomije ali pravic. (Held 1989, 233)

- Krize sodobnih političnih sistemov in nacionalnih držav so razumljene po eni strani kot kriza organizacije (sistemi niso kos naraščajoči kompleksnosti tako družbenega kot sistema samega) in po drugi strani kot pomanjkanje informacij, ki nastajajo med drugim tudi zaradi birokratskih ovir.
- Prepad med vlado in državljani se pogloblja predvsem s pomankljivim informacijskim pretokom, in sicer tako v smeri od vlade k državljanom kot tudi od državljanov k vladi.
- Prav tako pa se z informacijskim deficitom oziroma z neustrezno razdelitvijo informacij pojasnjuje ogroženost uveljavljene delitve oblasti in sistema checks and balances, ki se kaže v naraščajoči moči izvršne oblasti v primerjavi z zakonodajno.

Te probleme, meni Lukšič, je mogoče rešiti tako, »da ima izvršna in zakonodajna oblast, pa tudi politične stranke in drugi reprezentanti ljudstva enake možnosti dostopa do informacij.« (Lukšič 2003a, 14)

2. 3 PLURALISTIČNI MODEL DEMOKRACIJE

V pluralističnem modelu je poudarek na vlogi posredovalnih organizacij in na asociacijah civilne družbe, ki se umeščajo med državo in reprezentanti na eni strani in med individualnimi državljani na drugi. Oče tega modela je Alexis de Tocqueville, ki je svojo teorijo zgradil na opazovanju tovrstnih organizacij v ameriški demokraciji v devetnajstem stoletju. Do podobnih spoznanj je sto let kasneje prišel Robert Dahl, ko je opisoval politični sistem ZDA in ugotovil, da ta temelji na predstavništvu med seboj tekmujočih različnih skupin (interesnih, religioznih, etičnih in skupin pritiska) ali političnih strank, ki se med seboj pogajajo. (Lukšič 2003a, 15-16)

Bistveno za klasično pluralistično držo je, da izhaja iz raziskovanja distribucije moči v zahodnih demokracijah. Z močjo so pluralisti v splošnem imeli v mislih zmožnost, da nekdo doseže cilj, čeprav se sooči z nasprotovanjem. Kakor je poudaril Dahl (v Held 1989, 181), »z močjo opisujemo dejansko razmerje, npr. zmožnost A-ja, da deluje tako, da bo lahko nadziral odzive B-ja«. Po mnenju pluralistov se moč razporedi nehierarhično in rivalsko. Je nerazrešljiv del »neskončnega procesa pogajanja« med številnimi skupinami, ki imajo različne interese. Dahl (v Lukšič 2003, 16) še ugotavlja, da v političnem sistemu obstajajo različni centri moči in administracije, ki so med seboj mrežno povezani in organizirani. Mrežni koncept

politike (politics) te vrste je seveda novost in ne ustreza centralističnim pogledom oziroma piramidalni strukturi reprezentiranja legalističnega in tekmovalno-elitističnega modela demokracije. Upad osrednje vloge nacionalne države in njena nadomestitev z različnimi centri moči za pluralistični model nista nekaj, kar bi bilo vredno objakovanja. To dejstvo preprosto sprejme in na tej podlagi redefinira demokracijo, ki ne pomeni več suverene oblasti večine, temveč vedno le spreminjajočo se koalicijo manjšin. Vlada med zahtevami številnih interesnih skupin, ki si prizadevajo za politični vpliv, po pluralističnem modelu le posreduje in razsoja. Vladi oziroma državi ostane vloga arbitra, ki jo lahko izvaja v kontekstu naprednega tipa pluralistične demokracije ali v kontekstu liberalnega oziroma konservativnega tipa demokracije, pač glede na to, ali izvaja ali ne izvaja neke vrste socialne politike, ki različne stranke oziroma akterje postavljajo v enak položaj (ibid). Reprezentativnost je kontinuirana, ni omejena le na profesionalne politike, ki so izbrani vsakih štiri ali pet let, ampak sodelujejo vse vrste organizacijskih reprezentantov.

Pluralistični koncept dobiva v zahodni Evropi pogosto podobo korporativne države, kjer država in njeni deli skrbijo za svoje sektorske interese po meri korporativne moči. Medtem ko se za moč borijo številne skupine, pa zaradi skromnih sredstev in političnih virov ne morejo vse enakovredno vstopiti v proces popolne politične participacije (neenaka udeležba v politiki). Pluralistični model koncepta ustavne države ne zavrača (ustavna pravila so sestavni del politične kulture), poudarja pa, da intermediarne organizacije civilne družbe producirajo njeno realno substanco in pomenijo njene prave vire. Za demokracijo, trdijo zagovorniki pluralističnega modela, je pomembnejše oblikovanje mnenj v civilni družbi, ki temelji na različnih interesih in pogledih ter razpravah, kot pa sprejemanje odločitev v premalo odprti vladi oziroma centralizirani državi. (ibid)

2. 4 PLEBISCITARNI MODEL DEMOKRACIJE

Oblika in uporaba direktnih kanalov komunikacije med političnimi voditelji in državljani sta lahko transformirana v skupek različnih pogledov na politiko in demokracijo. V primeru plebiscitarnega modela se ti kanali ne uporabljajo za izboljšanje pozicije vlade, politikov ali administracije, temveč za ojačanje glasu državljanov. (Van Dijk 1996, 49) Lukšič (2003a, 17) tako meni, da »plebiscitarni

model komunikacijsko razmerje med političnimi voditelji in državljani korenito transformira«. Model temelji na neposredni demokraciji kot načinu odločanja. Politika tako ne ostaja več v rokah vlade in administracije, temveč se preseli v družbo, v svet individualnega državljan. Zato je treba odločitve v reprezentativnem političnem sistemu čim bolj omejiti, s plebiscitarnimi sredstvi pa čim bolj povečati možnost odločanja individualnih državljanov. »V skladu s plebiscitarnim pogledom odločitve v političnem sistemu sprejema čim manj reprezentantov in čim več individualnih državljanov v smislu plebiscita«, meni Van Dijk (1996, 49). V tem se kaže tudi pomembna razlika do kompetitivnega in legalističnega modela, prenašanje politike od vlade in administracije na družbo in svet individualnega državljan. Inspiracije za takšne radikalne poglede prihajajo iz demokracije atenske agore in rimskega foruma, pa tudi iz ureditev poznosrednjeveških mestnih držav.

Renesansa plebiscitarne demokracije se je začela v ZDA v šestdesetih letih z nastankom IKT in novimi interaktivnimi mediji. Izumljen je bil koncept teledemokracije in veliko se je eksperimentiralo s starimi in novimi mediji na lokalni ravni v smislu redizajniranja ustaljenih komunikacijskih kanalov med lokalno oblastjo, administracijo in individualnimi državljani. Ti poskusi so stavili na tehnične zmogljivosti novih medijev, prepričani, da so odpravljene dolgoletne ovire za uveljavljanje neposredne demokracije tudi v velikih in kompleksnih družbah. Zato ni nobenega razloga več, da bi se še ohranjal primat vlad in političnih institucij v politiki. Odločanje v političnem sistemu naj bi nadomestilo kontinuirano beleženje volje individualnih državljanov. (Lukšič, 2003a, 18)

2. 5 PARTICIPATIVNI MODEL DEMOKRACIJE

Participativni model se kljub temu da se v prenekaterem aspektu pokriva s pluralističnim⁷, od njega temeljito razlikuje po tem, da osnovni politični akter zanj ni, tako kot pri pluralističnem modelu organizacija, temveč državljan. (Lukšič 2003a, 19) Podpora državljanstvu je glavni cilj modela participativne demokracije. Patemanova je dokazovala, da participativna demokracija spodbuja človeški razvoj, krepi občutek za politično učinkovitost, zmanjšuje občutek odtujenosti od centrov moči, neguje skrb

⁷ Na primer kombinira reprezentativno in neposredno demokracijo, čeprav bolj kot pluralistični model poudarja substancialne aspekte in potencialne demokracije.

za kolektivne probleme in prispeva k oblikovanju aktivnih in zavednih državljanov, ki so se sposobni ostreje zavzemati za vladne zadeve. (Pateman v Held 1989, 244)

Prvi zagovornik participativnega modela je bil Jean Jacques Rousseau. Rousseau je bil zagovornik neposredne demokracije, toda ne v njeni plebiscitarni obliki. Njegovo razumevanje volje ljudi ne temelji na štetju pogledov posameznih državljanov, temveč se ta oblikuje s pomočjo kolektivnega razpravljanja in izobraževanja. Izobražen državljan, ki je aktiven član skupnosti, je postavljen v sredino participativnega modela, kar kaže na to, da je participativni model zakoreninjen v tradiciji razsvetljenstva. (Lukšič 2003a, 19)

Participativni model, kot rečeno, stavi na informiranje državljana, to je njen nujen pogoj. Priznava, da je precejšen problem oblikovanje mnenj v velikih skupnostih, ker si je težko predstavljati politični sistem, v katerem bi bili lahko vsi državljani v istem trenutku vključeni v neposredno razpravljanje o javnem problemu. Zato današnji zagovorniki participativne demokracije⁸ predlagajo transformacijo predstavniškega političnega sistema v sistem, ki bi bil kombinacija neposredne demokracije in rivalskih strank. (Lukšič 2003a, 19)

Poulantes (v Held 1989, 243) na primer poudarja, da je državo treba demokratizirati z večjim odpiranjem in z večjo odgovornostjo parlamenta, državnih demokracij in političnih strank, medtem ko morajo nove oblike boja na lokalni ravni⁹ zagotavljati, da sta tako družba kot država demokratizirani, tj. podvrženi postopkom, ki zagotavljajo odgovornost. Podobno meni tudi Macpherson (v Held 1989, 243), katerega stališče je na splošno združljivo s Poulantesovim, vendar pa daje večji poudarek neposredno pojmovanju participativne demokracije. Macpherson vztraja, da je svobodo in razvoj posameznika mogoče v celoti doseči z neposrednim in kontinuiranim vključevanjem državljanov v urejanje družbe in države.

Za participativni model je značilna individualistična komponenta, ki pa je značilna tudi za plebiscitaren pogled na demokracijo. Toda med njima obstaja jasna razlika, ki je zgrajena na ločevanju med štetjem mnenj (volitev) in tvorjenjem mnenj. Javna glasovanja plebiscitarnega tipa so zasnovana na izoliranem posameznem državljanu in

⁸ Pateman, Macpherson, Poulantes in drugi.

⁹ S politikami, ki so utemeljene v tovarni, ženskem gibanju, ekoloških skupinah.

izpostavljena morebitni manipulaciji pri štetju iz centra. Javna glasovanja oziroma volitve so po svoji naravi osiromašen in pasiven tip politične participacije, ki je usmerjen na odločanje o preprostih in poenostavljenih vprašanjih. Participativni model pa sprejema fragmentacijo politične prakse in v tem kontekstu daje prioriteto kolektivnemu tvorjenju mnenj, ki se oblikuje skozi razprave in samoizobraževanje. (Lukšič 2003a, 20)

2. 6 DEMOKRATIČNA AVTONOMIJA

Ko je Van Dijk uporabil Heldove modele za premislek med modeli demokracije in IKT, je bilo morda še upravičeno model demokratične avtonomije, ki ga je Held oblikoval na podlagi kritičnega pregleda ugotovljenih pomanjkljivosti dosedanjih modelov demokracije, preprosto ignorirati s pragmatičnim argumentom, češ da je to še »utopični« model. Po naraščajoči težnji v evropskem političnem prostoru po političnem redizajniranju in institucionalnem aranžiranju¹⁰ pa je smiselno, da tudi z vidika tega modela premislimo, ali ni morda ta model tisti, ki najbolj celovito izrablja emancipatorične potenciale IKT, meni Lukšič (2003, 21).

Ko Held premisli temeljno pojmovanje, ki je skupno različnim miselnim tokovom o demokraciji, pokaže, kako je mogoče integrirati aspekte različnih pogledov na demokracijo v nov model demokracije, ki odpravlja vrsto pomankljivosti dosedanjih modelov. Held ta model poimenuje »načelo avtonomije«, ki bi se po njegovem mnenju lahko glasilo takole: »Posamezniki naj bodo svobodni in enaki v določanju pogojev svojega življenja; to pomeni, da morajo imeti enake pravice (in v skladu s tem enake obveznosti) v podrobnem določanju okvira, ki ustvarja in omejuje možnosti, ki so jim na razpolago, kolikor tega okvira ne širijo za to, da bi znikali pravice drugih« (Held 1989, 256-257). Kot meni Lukšič (2003a, 22), »Held določitev pogojev udejanjanja načela avtonomije opre na svoje razumevanje politike in iz tega izpelje sklep, da se načelo avtonomije udejanja z določanjem pogojev za sodelovanje državljanov v odločanju o problemih, ki so zanje pomembni«. To pomeni, da si je treba prizadevati za pogoje, v katerih je demokratično organizirano politično življenje osrednji del življenja vseh.

¹⁰ Kar se po svoje kaže tudi z Aarhuško konvencijo ...

Realizacija načela avtonomije bi zahtevala ustvarjanje sistema kolektivnega odločanja, ki omogoča široko vključevanje državljanov v javne zadeve. Tak sistem bi moral, kot je pokazal Dahl (1998, 37), izpolnjevati naslednje kriterije:

- Enakost glasov: pravilo za določanje izidov mora enako upoštevati tudi izražene preference vsakega državljana glede na izid; to pomeni, da morajo biti glasovi med državljani enako porazdeljeni.
- Učinkovita participacija: v procesu kolektivnega odločanja mora imeti vsak državljan primerno in enako možnost za izražanje preferenc glede končnega izida.
- Razsvetljeno razumevanje: da bi lahko dosledno izražal(a) svoje preference, mora imeti vsak(a) državljan(ka) primerne in enake možnosti za odkrivanje in uveljavljanje svojih preferenc o zadevah, o katerih se odloča.
- Končni nadzor demosa nad zadevami, o katerih se odloča: demos mora imeti izključno možnost odločati o tem, o katerih zadevah je treba odločati s procesom, ki zadosti prvim trem kriterijem, in o katerih ne.
- Inkluzivnost: demos mora vključevati vse odrasle člane razen prehodnih in oseb, ki so dokazano umsko prizadete.

Posledice, ki jih imajo te pravice za delovanje civilne družbe, so bolj ali manj jasne, postopoma pa bi bilo treba odstraniti še tiste elemente v njej, ki najedajo možnost kolektivnega odločanja. Vplivne družbene skupine in organizacije, ki so locirane v civilni družbi in ki sprevrčajo demokratične izide, ne smejo imeti odločilne vloge niti v demokratični državi niti v civilni družbi. (Lukšič 2003a, 24)

Van Dijk je na podlagi Heldovih modelov demokracije, ki smo jih opisali zgoraj (mi smo dodali še šesti model: demokratična avtonomija) oblikoval dvodimenzionalno analitično razpredelnico, s katero želi razločevati sodobne poglede na demokracijo po dveh dimenzijah. Prva v razpredelnici razločuje modele glede na cilj demokracije oziroma ali je pri modelu demokracije temeljni cilj oblikovanje mnenja ali tudi sprejemanje odločitev, druga dimenzija pa razločuje modele glede na sredstva za doseganje tega cilja oziroma ali se ti cilji dosegajo na reprezentativni ali neposredni način.

Tabela 2.1 : Pet modelov v dveh dimenzijah politične demokracije

PRIMARNI CILJ PRIMARNO SREDSTVO	OBLIKOVANJE MNENJA	SPREJEMANJE ODLOČITEV
Reprezentiranje	Pluralistični model Kompetitivni model	Legalistični model
Neposrednost	Participativni model	Plebiscitarni model Demokratska avtonomija

Vir: Van Dijk (1996, 46)

3 ZGODOVINSKI RAZVOJ KONCEPTOV NEPOSREDNE IN POSREDNE DEMOKRACIJE

3.1 NEPOSREDNA DEMOKRACIJA

Najbolj pristna je demokracija, ki nosi to ime predvsem zaradi v njej prevladujoče enakosti: to je tisto, kar v tej državi narekuje zakon – da revni niso nič bolj podrejeni kot bogati; prav tako vrhovna oblast ne sme biti v rokah nikogar med njimi, oboji naj si jo delijo. Kajti če sta svoboda in enakost, kot nekateri predpostavljajo, bistvo demokracije, mora biti vsak del oblasti vsem enako dostopen; ker je ljudstvo v večini in ker je tisto, o čemer glasujejo, zakon, sklepamo, da je ta država demokratična. (Aristotel v Dahl 1997, 39)

Ko govorimo o zgodovinskem razvoju konceptov demokracije, se moramo na prvem mestu ustaviti pri antični filozofiji in atenski demokraciji, ki sta verjetno največ prispevali k oblikam demokracije, kot jih mislimo danes. Kot pravi Held (1989, 25) je »razvoj demokracije v Atenah predstavljal osrednji vir navdiha moderne politične misli«. Zato se mi zdi na tem mestu pomembno predstaviti idejo in politične ideale, ki so vodili stare Grke pri ustanavljanju prve¹¹ demokratične družbe.

Verjetno ne bo nihče oporekal, »da so bili Grki prvi, ki so sistematično razmišljali o politiki, ki so opazovali, opisovali, komentirali in končno formulirali politične teorije«. (Finley 1999, 18) Prav Grki so bili tisti, ki so odkrili ne le demokracijo, temveč tudi politiko, umetnost doseganja odločitev z javno razpravo in upoštevanja teh odločitev kot nujni pogoj civiliziranega družbenega bivanja. (ibid) Njeni politični ideali – enakost med državljani, svoboda, spoštovanje zakonitosti in pravice – so ves čas oblikovali politično mišljenje na Zahodu, čeprav obstajajo nekatere osrednje ideje, na primer moderno liberalno pojmovanje, da so človeška bitja »posamezniki« s »pravnicami«, ki jim očitno ne moremo slediti vse do Aten. (Held 1989, 25)

¹¹ Primeri demokracije so obstajali že prej, na primer t. i. plemenske demokracije ali demokracije zgodnje Mezopotamije, o katerih so prepričani nekateri asiologi. Naj bodo dejstva taka ali drugačna, njihov vpliv na zgodovino, na poznejše družbe je bil nič.

V Atenah, 500 let pr. n. š., se je razvila neposredna demokracija. Šlo je za demokracijo, v katero so bili vpeti vsi državljani polisa. Vsi ti državljani naj bi bili enakovredni in enako primerni za javne službe ter dolžnosti. Formalno za državljane pri vključevanju v javne zadeve ni bilo nobene ovire, ki bi temeljila na rangi ali premoženju. Demos je imel suvereno oblast, tj. vrhovno pooblastilo za vključevanje v zakonodajne in sodne funkcije. Iz atenskega koncepta »državljanstva« je izhajala udeležnost pri teh funkcijah, neposredna participacija v državnih zadevah (Held 1989, 26-27). Ljudje so imeli ne le možnost biti izvoljeni na uradne položaje in pravico voliti uradnike, temveč tudi pravico odločanja o vseh zadevah javne politike in pravico do razsojanja v vseh pomembnih primerih, civilnih in kazenskih, javnih in zasebnih. (Finely 1999, 24)

Za atensko demokracijo je bila značilna splošna zavezanost načelu državljske vrline: vdanost republikanski mestni državi in podreitev zasebnega življenja javnim zadevam in skupnemu dobru. Ta mestna država je slavila pojem dejavnega, v proces vladanja samemu sebi vključenega državljanstva; voditelji naj bi bili vladani. Vsi državljani so se zbrali, da bi razpravljali, odločali in predpisovali zakone. Načelo vladanja je bilo načelo življenjske oblike: neposredna participacija. Demokracija, zasnovana na takih načelih in na taki vrsti oblasti, sestoji iz naslednjega: vsi državljani so lahko izbrani za vse funkcije v oblasti; vsi imajo oblast nad vsakim posameznikom in obratno, vsak posameznik nad vsemi. Organi oblasti se izbirajo z žrebom, bodisi vsi, bodisi vsi tisti, za katere ni potrebno izkustvo in znanje; cenzus ni pogoj, da se dobi kak položaj, če pa je, potem je to minimalni cenzus; isti človek ne more dvakrat opravljati iste dolžnosti oziroma je to mogoče le v omejenem številu primerov ali če gre za kake manj pomembne položaje; vsi državljani in iz vseh družbenih slojev so sodniki v vseh vprašanjih; ljudska skupščina ima vrhovno oblast v vseh oziroma v najpomembnejših vprašanjih. (Held 1989, 27-29)

Kot je bilo že rečeno, je demokracija v celoti prežemala družbeno in politično življenje Aten; Atenci so storili (ali celo mislili) le malokaj, kar ni bilo tako ali drugače v zvezi z demokratično ureditvijo, ki so jo razvijali od leta 508 naprej. (Thorley 1998, 79)

Za dober prikaz atenske demokracije Finely predstavi, štiri same po sebi očitne postavke. Prvič, to je bila neposredna demokracija in ne glede na to, koliko lahko ima

tak sistem skupnega s predstavniško demokracijo, se razlikujeta v nekaterih temeljnih razlikah. Druga postavka je to, čemur Ehrenberg pravi »ozkost prostora« grške mestne države, in to spoznanje, kot upravičeno poudarja, je bistveno za razumevanje političnega življenja v njej. Tretja postavka je bila v tem, da je bila skupščina krona sistema, imela je pravico in moč sprejemanja vseh političnih odločitev z redkimi omejitvami v konkretni praksi, povezanimi bodisi s precedensom bodisi s področjem odločanja. Končno skupščina ni bila nič drugega kot množično zasedanje na prostem na hribu imenovanem Pniks. Četrta postavka je torej to, da imamo opraviti s problemi obnašanja množice. Psihologija in zakonitosti obnašanja, ki so veljale za skupščino, niso mogle biti enake kot one, ki veljajo v majhnih skupinah ali celo v večjih telesih, kakršno je sodobni parlament. (Finely 1999, 39-40)

Atene torej nudijo dragoceno študijo primera, kako sta politično vodstvo in ljudska udeležba uspela daljše časovno obdobje shajati drug ob drugem brez bodisi apatije in nevednosti, ki jo odkrivajo raziskovalci javnega mnenja, ali ekstremističnih nočnih mor, ki strašijo teoretike elitizma. (Finely 1999, 29)

Grška ideja demokracije je bila kasneje prenesena v Rim, kjer je v okviru velikega rimskega imperija doživela bistveno spremembo in dopolnitev, teoretično in praktično se je razvila republika (Sruk, 1995, 58-59). Pravico do participacije pri vladanju republiki so sprva imeli le patriciji in aristokrati. Vendar pa so skozi razvoj republike to pravico pridobili tudi povprečni državljani (plebs)¹². Tako kot v Atenah je bila tudi tu participacija omejena na moški del prebivalstva. (Dahl 1998, 13)

Atenska demokracija je imela skupne značilnosti z republikanskim Rimom. Obe sta bili predvsem družbi brez posredovanj, govorni kulturi s prvinami ljudske participacije v zadevah vladanja in majhnim – če sploh kakšnim – centraliziranim birokratskim nadzorom. Obe sta si prizadevali gojiti globok smisel za javno dolžnost, tradicijo državljanskih vrlin ali odgovornost do republikanskega – do raznih zadev javnega področja. V obeh oblikah vladanja so bile zahtevam države dane enkratne in privilegirane prednosti pred zahtevami posameznih državljanov. Če so bile Atene demokratična republika, pa je bil sodobni Rim v primerjavi z njimi v bistvu

¹² Odločanje se je dogajalo vedno v Rimu in nikoli niso razširili svojih institucij v druga mesta, kar je predstavljalo velik problem, razdalje so bile namreč ogromne za tiste čase, zato tudi niso mogli vsi participirati.

oligarhičen sistem. V skladu s tem je iz antičnega sveta dediščina klasične grške tradicije in še posebno modela atenske demokracije tista, ki je posebno pomembna za dojetje zgodovine demokratične misli in prakse. (Held 1989, 43)

Oboje, klasični model demokracije in njegove kritike, je imelo trajen vpliv na sodobno zahodno politično mišljenje; prvi kot vir navdiha za mnoge demokratične mislece, druge pa kot opozorila pred nevarnostmi demokratične politike. Pa vendar, vse do zgodnjega 18 stol. ni skoraj nihče menil, da je demokracija zaželen način organiziranja političnega življenja¹³. S koncem rimske republike je vladavina ljudstva povsem izginila iz Evrope za skoraj tisoč let. Svetle izjeme so bili le majhni politični sistemi raznih plemen. Sam model so ponovno popolnoma preučili, reartikularili in spet branili šele Rousseau ter kasneje Marx in Engels, čeprav je ponovno neposredno vstopil v evropsko politično misel z italijansko renesanso in razcvetom italijanskih mestnih republik. (Held 1989, 41-43)

Dandanes je razširjena težnja, da gledamo na atensko demokracijo kot na zibelko vseh modernih demokracij. »Toda pri takšnih sodbah je treba biti previden«, meni Thorley (1998, 103). Kar se tiče antike, so videli poznejši zgodovinarji v atenski demokraciji zanimiv eksperiment, ki pa mu mnogi niso bili posebej naklonjeni. Niti Platon niti Aristotel, ki sta oba živela v atenski demokraciji, nista videla v njej najboljše vseh vladavin. Moderne demokracije se niso razvile iz občudovanja atenske demokracije, ampak so imele svojo lastno dolgo, vijugasto in težavno pot. V razvoju demokratičnega ideala ni torej nobene nepretrgane povezave in spomniti se moramo, da tudi danes tega ideala nikakor ne delijo vsi ljudje. Ali je demokracija dejansko nekaj dobrega, je navsezadnje stvar vrednostne presoje, pomena, ki ga dajemo posamezniku kot državljanu in njegovi pravici, da je udeležen pri upravljanju in odločanju v družbi, v kateri živi. (ibid)

Za razvoj novejšje teorije o delitvi oblasti pa sta pomembna predvsem razsvetljenska misleca John Locke in Charles Montesquieu. Tako je Locke ločil zakonodajno oblast od nje podrejene izvršne oblasti, o sodni oblasti pa še ni govoril izrecno, temveč je zahteval, da naj bodo vse oblasti podrejene zakonodajni. Kot tretjo vejo oblasti je

¹³ Še več, kot poudarja Corcoran (v Held 1989, 42-43) »je pretežna večina političnih mislecev (...) vztrajala pri tem, da so demokratične ureditve perverzne, demokratična politika neurejena, demokratični značaj pa moralno izprijen«.

Locke navedel »federativno«, ki naj bi odločala o vojni in miru, o mednarodnih pogodbah in sploh o zunanjih zadevah. S svojimi idejami ga je nadgradil Montesquieu, ki je podal najbolj znano teorijo oblasti, ko je zapisal: tri oblasti, zakonodajna, izvršilna in pravosodna, naj bodo ločene druga od druge, to je ne smejo biti združene v eni osebi ali enem telesu, sicer ni svobode. Vsakdo, ki ima oblast, je nagnjen, da jo zlorabi, zato mora ena oblast biti omejena od druge. (Pitamic, 1927, 99-100)

Od Machiavellija in Hobbesa naprej je bilo eno osrednjih vprašanj (če ne kar osrednje vprašanje) liberalne politične teorije, kako se lahko v svetu, za katerega je značilno legitimno in razumljivo zasledovanje sebičnosti, vlada ohrani in kakšno obliko bi si morala prevzeti. Hobbes je bil teoretik »par excellence«, ki je sistematično izhajal iz predpostavk klasične demokracije; zgolj močna protektivna država lahko ustrezno omeji nevarnosti, na katere naletijo državljani, ko so prepuščeni lastnim načrtom. Lockova sprememba te argumentacije je bila odločilna: nobenega pravega razloga ni za predpostavko, da bodo voditelji na lastno iniciativo ponudili državljanom ustrezen okvir za svobodno uresničevanje njihovih interesov. Locke in Montesquieu sta na različna, vendar dopolnjujoča se načina dokazovala, da mora biti legalno sankcionirana politična oblast omejena. Varovanje svobode zahteva obliko politične enakosti med vsemi odraslimi posamezniki: formalno enako možnost ščitenja njihovih interesov pred samovoljnimi dejanji bodisi države bodisi sodržavljanov. (Held 1989, 66)

Demokracija, ki sta jo postavila na dnevni red zgodovinskega razvoja francoska revolucija in čas po njej, je predstavniška, reprezentativna in posredna. Ta pa se je zgledovala po liberalni politični teoriji Machiavellija, Hobbesa, Lockeja in Montesquieua.

3. 2 PREDSTAVNIŠKA DEMOKRACIJA

Ko danes govorimo o demokratičnem sistemu najpogosteje pomislimo na t. i. predstavniško demokracijo zahodnega tipa. Gre za tiste politične sisteme, ki jih Dahl označuje kot poliarhije¹⁴, v katerih obstajajo, delujejo in se razvijajo različne

¹⁴ V tem sistemu gre za mnogovladje in avtonomijo različnih organizacij in skupin.

demokratske institucije ter v katerih je demokratizacija relativno – čeprav ne popolnoma – uveljavljena. (Dahl v Žagar 1991, 4)

Značilnost sodobnih družb je, da so izrazito kompleksne in notranje strukturirane. Njihova kompleksnost, zapletenost, velikost in strukturiranost preprečujejo, da bi se lahko vsi ljudje (ali vsaj pretežna večina ljudi) stalno neposredno vključevali v procese družbenega in političnega odločanja. Zato se v teh družbah oblikujejo mehanizmi in načini, ki omogočajo vsaj njihovo občasno ali periodično vključevanje v procese odločanja ter sodelovanja v njih: tako so se razvili različni mehanizmi neposrednega odločanja, zlasti pa predstavniška telesa in številne druge oblike (mehanizmi) posrednega odločanja. (ibid)

Predstavniška demokracija, ki se je razvila na zahodu, velja za liberalno usmerjeno in je osnovana na sistemu vladanja, ki izvoljene predstavnike obveže, da bodo v okviru zakonov zastopali in predstavljali interese državljanov. Kot meni Offe (1985, 120), »je liberalna demokracija sožitje množične demokracije (definirane kot: splošna in enaka volilna pravica plus parlamentarna ali predstavniška oblika vladanja) in meščanske svobode (definirane kot: produkcija na temelju privatne lastnine in »svobodne« mezdne delovne sile)«. Na liberalnih konceptih utemeljena sodobna demokracija je torej sistem vladanja, ki je odprt od spodaj in ki temelji na spoštovanju pravic človeka in državljanov, na splošni volilni pravici, na izmenjavi elit na oblasti, na sposobnosti oblikovanja razvojnih konsenzov, na velikem nadzoru nad oblastjo in njeni delitvi in seveda na pluralnem reprezentativnem parlamentu itd. (Scheuch 1995 v Rus in Toš 2005, 297) Demokracija, kot pravi Beyme (v Rus in Toš 2005, 298), »je tako cilj določenih politik, je temeljno načelo urejanja sodobnih družb oz. držav, v javnosti in individualni zavesti pa se oblikuje in izraža kot vrednota, skoraj kot sinonim za vse dobro, lepo in resnično v družbi«. »Ideja kreiranja politične volje od spodaj navzgor in s tem ideja suverenosti ljudstva se s tem ni v celoti realizirala,« poudarja Lukšič (1991, 70). Še več, kot meni Held (1989, 266), »so se zagovorniki liberalne demokracije nagibali predvsem k ukvarjanju s pravnimi načeli in postopki demokratske vladavine«. Z osredotočanjem na »vladavino« so preusmerili pozornost s temeljitega raziskovanja razmerja med formalnimi pravicami in dejanskimi pravicami. Noben model liberalne demokracije ni sposoben ustrezno določiti pogojev za možnost politične participacije vseh državljanov na eni strani in niz upravnih institucij, sposobnih regulirati sile, ki dejansko oblikujejo vsakdanje življenje, na

drugi strani. Pogoje za demokratično participacijo, oblike demokratične kontrole, obseg demokratičnega odločanja – vse to je liberalna demokratična tradicija premalo raziskovala.

Družboslovno obravnavo demokratičnih političnih sistemov zahodnih demokracij v zadnjih desetletjih spremlja svojevrsten skepticizem, ki ga v svojih analizah izražajo različni avtorji, med njimi Habermas (1973), Crosier (et al. 1975), King (1975) in drugi. Strnjeno ga povzame Offe (1979). Različna izhodišča pri analizah so te avtorje privedla do bolj ali manj skupnega spoznanja, da so ti sistemi »preobremenjeni« s pričakovanji in zahtevami državljanov, kar načinja njihovo legitimnost. To spoznanje in opažanje se izrazita tudi v teoriji o krizi parlamentarnih sistemov. V poznejših analizah, v osemdesetih letih, je pojasnjevanje erozije demokratičnih sistemov prešlo iz »preobremenjenosti« k »neodzivnosti« sistemov na obstoječe zahteve državljanov, ki izhajajo iz procesa individualizacije in družbene modernizacije. Zahteva po povečani udeležbi je povezana s podmeno o možnosti vplivanja na odločanje v imenu državljanov, torej na uresničevanje temeljnih načel demokratičnega sistema. Povečana zahteva po udeležbi je običajno povezana s pričakovano učinkovitostjo vplivanja na odločitve izvršilne oblasti države. Pripravljenost na povečano udeležbo in pričakovan učinkovit vpliv vse bolj ustrezata razumevanju temeljev demokratičnega sistema oziroma njegovih pravil. Kritična presoja razmer kaže, da se predstaviški institucionalni sistemi zahodnih demokracij ne odzivajo na pričakovanja ljudi oziroma jih zaradi strukturalne neustreznosti niso sposobni predelati. Če torej gre za strukturalne blokade, potem tudi volitve in zamenjava nosilcev izvršne oblasti ne sproščajo nakopičenih napetosti. Nezadovoljstvo, ki ne naleti na strukturalne ovire, se namreč sprošča v mehanizmu volitev in morebitnih zamenjav nosilcev izvršilne oblasti in parlamentarne večine. Nezadovoljstvo, ki zadeva sam sistem parlamentarne demokracije in njeno institucionalizacijo, pa se lahko sprošča le s spreminjanjem sistema, torej z iskanjem »strukturalnih alternativ«. Iskanje alternativnih izhodov nakazuje različne poti. Ena od njih je nadomeščanje predstaviške (reprezentativne) podlage sistema z elementi neposredne demokracije. (Rus in Toš 2005, 299-300)

3. 2. 1 Parlamentarizem

Predstaviška demokracija oziroma parlamentarizem je prevladujoč politični sistem v EU. Parlamentarizem je skupno ime za različne, celo zelo različne, pojavnosti oblike

moderne vladavine. (Brezovšek 1991, 142) Ideja parlamentarizma je izvorno vezana na razvoj liberalnega meščanstva in na demokratično mišljenje. (Lukšič 1991,70) Vezan je bil na rastočo vlogo meščanstva, uveljavljanja temeljnih človekovih pravic in zlasti na težnje zgodnjih parlamentov (Anglija), za omejitev kraljeve oblasti in uveljavitev svoje odločilne vloge. (Kranjc 1991, 81) Parlamenti 19. stol. so bili instrument meščanstva v boju proti fevdalnim privilegijem. Zato je parlamentarizem usodno povezan s splošno in enako volilno pravico. Parlament ni identičen z demokracijo¹⁵, temveč je »samo ena od form demokratičnega oblikovanja volje«. (Jann, 1987) Danes predstavlja parlament najpomembnejšo tehniko moderne demokracije. (Euchner v Lukšič, 1991, 70)

Klasična teorija o splošnem predstavništvu, ki se je uveljavila z zmago francoske revolucije, temelji na formalno pravni enakosti državljanov in na načelu o enotni in nedeljivi suverenosti ljudstva. Po tej teoriji ljudstvo ne more izvrševati svoje suverenosti neposredno, ampak po svojih izvoljenih predstavnikih, ki predstavljajo ljudstvo kot celoto in ne posameznih volivcev. (Grad 1996, 28)

Parlamentarni sistem, ki ga je mogoče spraviti v sklad s sodobnim pojmovanjem demokracije, vključuje tudi močne prvine oligarhije v pomenu, da število tistih, ki sprejemajo odločitve, zožuje na ozko elito. Teoretiki sodobnih predstavniških ureditev so ostro razlikovali demokracijo antičnih grških mest¹⁶, kjer se je zbiralo omejeno število meščanov, da bi odločali o rečeh, ki so jih zadevale, in sodobne parlamentarne republike kjer je odločanje o javnih zadevah prek artikulacije nalog poverjeno političnim profesionalcem, zaradi česar je vladanje poseben poklic. (Della Porta 2003, 159-160)

Predstavniška demokracija je demokracija posrednega tipa, v kateri državljani oblast ne izvajajo sami, ampak izvolijo predstavnike, ki oblast izvajajo v njihovem imenu. Nujen pogoj predstavniške demokracije je elektoralna demokracija, katere bistvo je, da volivci izberejo predstavnike, ki potem, odločajo, vendar morajo pri tem upoštevati mnenje ljudi, ki so jih izvolili. Sodobne demokracije večinoma sodijo v model

¹⁵ Bernard Manin – »vlada ki je organizirana v skladu z načeli predstavništva, je konec 18 stol. veljala za nekaj, kar se je korenito razlikovalo od demokracije, dandanes pa velja za eno od njenih oblik«. (Della Porta 2003, 159)

¹⁶ Glej poglavje o neposredni demokraciji.

predstavniške demokracije. Volivci ne odločajo o sprejemanju javnih politik, odločajo o tem, kdo bo o politikah odločal. Pri volitvah ne gre za odločanje o konkretnih temah, pač pa izvolitev ljudi, ki bodo odločali. Čeprav izvoljeni predstavniki ne sprašujejo volivcev za mnenje o vsaki zadevi, morajo do neke mere upoštevati javno mnenje. Če tega ne storijo, jih lahko kazni doleti na posreden način; na naslednjih volitvah jim volivci odrečejo podporo. (Sartori v Sovdat 2008, 13)

Predstavniški model demokracije je po J. S. Millu idealno najboljša oblika vladanja, v katerem ljudje prek svojih periodično izvoljenih delegatov izvršujejo vrhovno nadzorno oblast. Po njegovem mnenju se v sodobni družbi ne bi smela ohraniti nekdanja grška ideja polisa. V skladu z liberalno tradicijo kot celoto je pojem vladanja samim sebi ali upravljanja prek javnih zborov čista norost za vsako skupnost, ki presega posamezno majhno mesto. Predstavniški sistem pa ima skupaj s svobodo govora, tiska in združevanja posebne prednosti; nudi mehanizem, s katerim lahko pazimo na centralne oblasti in jih nadziramo; ustanovi forum (parlament), ki naj deluje kot pes svobode in kot središče razuma in razprave; prek volilne kompeticije vpreže voditeljske kvalitete skupaj z intelektom v največji prid vseh. Trdil je, da ni nobene zaželene alternative predstavniški demokraciji, čeprav se je zavedal nedvomnosti davka, ki ga je za njo potrebno plačati. (Mill v Held 1989, 95-96)

Klasični liberalni avtorji so bili prepričani, da sta svoboda in neodvisnost najdragocenejši pridobitvi družbenega razvoja, ki ju je treba na vsak način braniti pred egalitarističnimi grožnjami množične družbe in demokratične množične politike, ker bi po njihovem mnenju nujno pripeljali do tiranije in »razredne zakonodaje« večine, ki nima niti izobrazbe niti imetja. (Offe 1985, 120)

Mill je namreč izjemno malo zaupal sodbi volilnega telesa in izvoljenih. Medtem ko je dokazoval bistvenost splošne volilne pravice, si je prizadeval priporočiti kompleksen sistem pluralističnih volitev, tako da množice, delavski razredi in demokracija ne bi imeli priložnosti podvreči politične ureditve tistemu, kar je preprosto imenoval »nevednost«.

Parlament bi moral imenovati posameznike na izvršne položaje; zagotoviti bi moral osrednji forum za artikulacijo želja in za razvijanje razprave in kritike; delovati bi moral kot vrhovni porok nacionalne pritrditve ali privolitve. Vendar ne bi smel voditi ali sestavljati podrobnosti zakonodaje, saj v tej domeni nima nobene sposobnosti.

Tako razumljena predstavniška demokracija lahko kombinira odgovornost s profesionalizmom in strokovnim znanjem. Lahko kombinira prednost birokratskega vladanja brez njegovih pomanjkljivosti. Mill je cenil tako demokracijo kot kompetentno vladanje in trdno verjel, da sta vzajemno pogojena; nobenega ni mogoče doseči brez drugega. Menil pa je, da je eno izmed najtežjih, najbolj zapletenih in bistvenih vprašanj »umetnosti vladanja«, kako med njima doseči ravnotežje. (Held 1989, 97)

Po Millu ustvarita svoboda in demokracija možnost »človeške odličnosti«. Svoboda mišljenja, razpravljanja in delovanja je nujni pogoj za razvoj neodvisnosti duha in avtonomne sodbe; je odločilna za oblikovanje človeškega razuma ali racionalnosti. Kultiviranje razuma pa, obratno, spodbuja in ohranja svobodo. Predstavniško vladanje je bistveno za zaščito in okrepitev tako svobode kot razuma. Sistem predstavniške demokracije naredi vlado odgovorno državljanom in ustvari pametnejše državljane, ki so sposobni slediti javnemu interesu. (Held 1989, 104)

Mnogi kritiki pa menijo, da so dejavnosti, ozadja in interesi političnih predstavnikov in odločevalcev daleč stran od življenja in pričakovanj državljanov. Čeprav periodične volitve kot kontinuirano discipliniranje izvoljenih predstavnikov preko oblikovanja javnega mnenja delujejo selekcijsko vsaka štiri leta, pa imajo državljani malo vpliva na odločitve, ki se sprejemajo v njihovem imenu. Osnovno-predstavniška forma reprezentiranja, tako dominantna v liberalni demokraciji, temelji na dejstvu, da je politični predstavnik sposoben deliberacije in odločanja za druge. Toda kritika trdi, da je vpliv strankarskih interesov in pomanjkanje prisotnosti ali glasu politično marginaliziranih v političnem odločevalskem procesu način, da so njihovi interesi in pričakovanja sistematično izključeni ali vsaj neustrezno naslovljeni. (Lukšič v Brezovšek 2005, 239)

Kot meni Held, »je kritična ocena obstoječih modelov demokracije in iskanje alternativnih pozicij pomembna iz več razlogov«. (Held 1989, 253) Prvič, udeležbi v politiki se ni mogoče izogniti, čeprav mnogo ljudi to poskuša storiti. Dejanja apatičnih se ne izognejo politiki, le stvari pustijo take, kot so. Drugič, če se hočemo ukvarjati s problemi demokracije, moramo razmisliti o tem, zakaj za mnoge ljudi zadostuje dejstvo, da je nekaj prepoznavno »politična trditev«, pa je to takoj na slabem glasu. Tretjič, dvom in cinizem glede politike nista nujno neizogibni dejstvi

političnega življenja. Če se dokaže verodostojnost in življenjskost alternativnih modelov »institucij vladanja«, če se pokaže, kako jih je mogoče povezati s sistematičnimi težavami, ki se pojavljajo in ponavljajo v svetu družbe in politike, obstaja možnost za preseganje nezaupanja v politiko. In četrtič, z obstoječimi modeli demokracije ne moremo biti zadovoljni. (ibid)

Na podlagi takih kritik in pomanjkljivosti liberalne demokracije oziroma predstavniške demokracije so se razvile različne nove teorije demokracije, med drugim tudi e-demokracija, ki ponujajo večjo vključenost in deliberativnost ter med drugim ponujajo svoja spoznanja kot izziv institucijam sodobnih liberalno-demokratskih držav.

4 NEPOSREDNA IN POSREDNA DEMOKRACIJA SKOZI INSTRUMENTE IKT

Sprva bom v razpredelnici predstavil konkretne instrumente IKT, ki jih Van Dijk (1996) uporabi v svoji analizi modelov demokracije. Vsi ti instrumenti se uporabljajo v političnem sistemu. Vse instrumente lahko razvrstimo glede na vzorce informacijskega toka in dobimo naslednjo razvrstitev:

Tabela 4. 1: Instrumenti IKT, ki se uporabljajo v političnem sistemu.

INFORMACIJSKI TOK	INSTRUMENTI IKT
Alokucija (nagovarjanje)	Računalniško posredovana volilna kampanja, Računalniško posredovana informacijska kampanja, Informacijski centri in javni servisi (civic service)
Konzultacija (posvetovanje)	Širše dostopen javni informacijski system, Bolj razvit javni informacijski sistem (internet ipd)
Registracija	Registrski sistem vladnih služb in javne uprave, Računalniško podprto državljansko povpraševanje, e-referendum, e-volitve, e-zbori (polls)
Konverzacija	Podporni sistemi skupinskemu odločanju

Vir: Van Dijk (1996, 45).

Podobno tudi Brodewijk in van Kaam (Brodewijk in van Kaam v Oblak in Delakorda 2005, 112) postavita širitipsko klasifikacijo informacijskega prometa, kjer razlikujeta med alokucijo, konzultacijo, registracijo in konverzacijo. Čar njune razdelitve raznoterih vzorcev prenosa informacij ali vsebin, meni Oblakova, »je predvsem v tem, da jo je mogoče dokaj natančno aplicirati na komunikacijske prakse, ki so značilne za nove medije, kot je splet.« (ibid) Njuna tipologija temelji na dveh središčnih vprašanjih, ki ponazarjata možni tok informacijskih poti:

- prvo vprašanje se nanaša na to, kdo je lastnik in kdo posreduje informacije;
- drugo vprašanje pa se osredotoča predvsem na to, kdo nadzira njihovo distribucijo.

Različni odgovori na zastavljeni vprašanji se odražajo v štirih komunikacijskih vzorcih, ki delujejo med ponudniki vsebin na eni strani in njihovimi potrošniki na drugi strani.

Alokucija ali prenos pomeni, da so informacije proizvedene in v lasti nekega centralnega ponudnika vsebin, ki obenem nadzoruje tudi njihovo distribucijo. Gre za izključno enosmerno komuniciranje, kjer je aktivnost potrošnika oziroma uporabnika omejena na recepcijo posredovanih vsebin. V primeru, ko imamo povsem obratno situacijo – se pravi, da so tako informacije kot njihova distribucija v rokah razpršenih potrošnikov - gre za *konverzacijsko* obliko komuniciranja. Gre za tradicionalno dvosmerno komuniciranje, ki predpostavlja aktivnejšo vlogo uporabnika. Če so informacije proizvedene in obenem tudi v lasti nekega ponudnika, uporabniki pa imajo nadzor nad njihovo distribucijo, gre za *konzultacijo*. V tem primeru lahko uporabnik od ponudnika zahteva, da mu posreduje natančno določen tip informacij. Njegova vloga je torej aktivna selekcija informacij iz številčnih možnosti, ki so mu na voljo. Če informacije proizvaja uporabnik, njihovo distribucijo pa nadzoruje nek informacijski center, gre za *registracijo*. V tem komunikacijskem vzorcu center zbira informacije o uporabniku, zato je v ospredju shranjevanje in procesiranje podatkov oz. informacij o uporabniku. (Oblak in Delakorda 2005, 113)

Za nas je predvsem pomembna Van Dijkova interpretacija, saj je zgoraj navedene instrumente IKT uporabil v luči različnih konceptov demokracije, ki nam bodo v pomoč pri nadaljnji analizi. Osredotočili se bomo na analizo neposredne in posredne demokracije¹⁷.

Uporabnost posameznih instrumentov IKT, ki so naštet v zgornji razpredelnici, najbolj eksplicitno naštevajo zagovorniki neposredne demokracije, medtem ko so zagovorniki posredne demokracije bolj zadržani in je le implicitno mogoče razkriti, kateri instrumenti IKT jim konceptualno najbolj ustrezajo. Če se zopet naslonimo na Heldove modele demokracije in Van Dijkovo dvodimenzionalno razpredelnico, lahko ugotovimo, katere instrumente IKT podpirata neposredna oziroma posredna demokracija.

¹⁷ Kasneje tudi na evropski parlament.

4.1 NEPOSREDNA DEMOKRACIJA

Neposredna demokracija favorizira registrske sisteme volitev in mnenj državljanov, kar naj bi pripeljalo do kontinuiranega beleženja volje individualnih državljanov. Instrumenti, na katere prisega, so televolitve, referendumi in teleizbori, ki naj bi se izvajali s pomočjo telefonov, računalniških mrežij in informacijske avtoceste. Tem instrumentom pa so včasih dodani še konverzacijski instrumenti, kot so telekonference ipd. Zapostavljeni pa niso niti konzultacijski instrumenti, ki omogočajo komunikacijo med državljani ter množični in javni informacijski sistemi. Pomemben element neposredne demokracije pa je tudi informiranost državljanov. Namreč, težko si je predstavljati politični sistem, v katerem bi bili lahko vsi državljani v istem trenutku vključeni v neposredno razpravljanje o javnem problemu. Zato neposredna demokracija favorizira tudi tiste instrumente IKT, ki so sposobni informirati in podpreti aktivnosti državljanov. Kompjuterizirane informacijske kampanje in javni informacijski sistemi morajo biti oblikovani tako, da odpravljajo prepad med »informacijsko bogatimi« in »informacijsko revnimi«, sicer se bo ta le širil. Edini način, da se odpre politični sistem in da postane njegovo delovanje transparentno, je uvajanje uporabniku prijaznih novih medijev in omogočiti, da bodo dostopni čim širšemu krogu ljudi.

Neposredna demokracija skuša odpraviti stanje z ustvarjanjem možnosti, »da se državljani uveljavijo kot udeleženci v javnem življenju, to je v državljanski razsežnosti, ki gre prek zvajanja demokratičnega življenja na občasne volitve, ki gre prek zvajanja dejavnosti ljudi v civilni družbi na njihovo »privatno« in kjer njihova aktivnost ne bo omejevana zgolj s količino sredstev, s katero lahko »privatno« upravljajo,« meni Lukšič (2003, 25). Udeležanje dvojnega procesa demokratizacije, ki odpravlja obstoječe neenakosti, bo imela v prihodnosti podporo in zeleno legitimnost, še dodaja.

Na ravni države, kjer se zahteva, da državne institucije postanejo učinkovitejše, dostopnejše in odgovornejše pri usmerjanju javnega življenja oziroma da se vzpostavijo pogoji za bolj odgovorno oblikovanje državne politike, kjer se zahteva, da so državljani bolj informirani in s tem tudi bolj aktivni, se favorizirajo instrumenti s področja alokucije, konzultacije, registracije in konverzacije. Torej lahko zaključimo,

da neposredna demokracija podpira praktično vse instrumente, ki jih je razdelal Van Dijk (1996) v svoji analizi modelov demokracije.

4. 2 POSREDNA DEMOKRACIJA

Razumevanje uporabe IKT v konceptu posredne demokracije izhaja iz dveh vidikov. Prvi vidik se nanaša na uporabo tehnologije interneta za krepitev preglednosti obstoječega političnega sistema s splošnim dostopom do informacij javnega značaja, pravnih aktov in političnih dokumentov, drugi vidik pa na uporabo tehnologije interneta za predstavljanje, nagovarjanje in mobilizacijo volivcev v volilnih kampanjah. (Delakorda 2007a)

Tako je uporaba IKT in njenih instrumentov v posredni demokraciji predvsem reducirana na volitve in informacijske kampanje. Do volivcev prihajajo politične elite s pomočjo televizije in interaktivnih medijev, ki v neposrednem stiku prek diferenciranih političnih sporočil nagovarjajo ciljno izbrane potencialne volivce. Zainteresirana javnost, razumljena le kot fragmentirano volilno telo političnih voditeljev in strank, pa mora imeti možnost dobiti informacije o pogledih, stališčih in ravnanju svojih izvoljenih voditeljev in predstavnikov. Torej mora imeti možnost dostopa do množičnih in novejših javnih informacijskih sistemov.

Na drugi strani pa se favorizirajo tudi tisti mediji in instrumenti IKT, ki morajo ustreči dvema funkcijama: priskrbeti boljše informacije vladi, administraciji, reprezentantom in državljanom ter narediti predstavniško vlado bolj odprto in dostopnejšo za ljudi z oblikovanjem interaktivnih komunikacijskih kanalov. Obe funkciji je mogoče zadovoljevati z ustreznimi instrumenti IKT, ki pa so pod skrbnim nadzorom vlade, administracije ali reprezentantov ljudstva. Zato se daje prednost računalniško podprtim informacijskim kampanjam, informacijskim centrom in javnim servisom, širše dostopnim javno-informacijskim sistemom, registrskim sistemom vlade in administracije in računalniško podprtemu državljanškemu povpraševanju. Registrski sistem vlade in javne administracije je naslednje področje uporabe IKT, ker le-ta vitalno krepi državno avtoriteto in po drugi strani tudi učinkovitost države. Vprašanje e-demokracije veže na zadovoljstvo uporabnikov s storitvami e-uprave, komunikacijo uradnikov z državljani preko e-pošte in predstavljanje institucij javne oblasti na spletu. Takšno razumevanje demokratičnih potencialov tehnologije interneta reducira

državljanke na uporabnike storitev e-uprave ter zanemarja njihovo aktivno vlogo pri soupravljanju zadev skupnega pomena.

Posredna demokracija pa zavrača in ne zaupa instrumentom IKT, kot so elektronski referendum, elektronske debate med državljani in elektronski zbori, ki sodijo v registrski oziroma konverzacijski krog, saj navedeni manjšajo moč in države.

5 SPLETNA ORODJA E-DEMOKRACIJE

Spletna orodja e-demokracije so elektronska orodja, ki širijo informativne in participativne zmožnosti demokratične družbe.

Zasledujoč transparentni, participativni oziroma deliberativni vidik demokracije je mogoče državljanom ponuditi vrsto izbranih modelov e-orodij¹⁸ oziroma e-demokratičnih tehnik, ki dopuščajo bolj ali manj aktivno vključevanje v demokratično delovanje oblasti. (Pičman Štefančič 2008, 48) Prav aktivnost oziroma neaktivnost vključevanja v demokratično delovanje oblasti pa je kriterij, na podlagi katerega je osnovana klasifikacija, ki jo bom predstavil v nadaljevanju.

Cilj posameznih orodij elektronske demokracije je krepiti politično participacijo državljanov v kontekstu predstavniške demokracije kot tudi spodbujati participativne, deliberativne in ostale neposredne oblike državljanskega vključevanja v procese demokratičnega sprejemanja odločitev o javnih zadevah. (Delakorda in Lukšič 2008a) Izhajajoč iz tako izpostavljenih predispozicij se z vpeljavo IKT v demokratične procese odpirajo nove možnosti soudeležbe državljanov: ti si lahko poljubno in glede na lasten interes izberejo želeno obliko sodelovanja, pa naj se ta nanaša na uporabo novih tehnologij za enostavno posredovanje pobud, dopolnil in pritožb, posredovanje komentarjev in kritik, izražanje mnenj, stališč in interesov, on-line vpogled v že vložene pobude in potek postopkov v zvezi z njimi, vložitev zahtev za obveščanje o odprtih forumskih topikah, sprožitev peticije in zbiranje podpisov ali pa preprosto zgolj na komunikacijo z odločevalci. (Pičman Štefančič 2008, 48-49)

Uspeh vpeljevanja različnih orodij elektronske demokracije pa je odvisen od stopnje participativne narave v posameznih družbah. »Prav posamezne karakteristike družb naj bi bile kritični dejavniki za presojo ustreznosti oziroma primernosti posameznih e-orodij,« poudari Pičman Štefančičeva (2008, 3)¹⁹. Odprte družbe bodo verjetno bolj prizanesljive vpeljevanju novih participativnih elementov, ki vedno bolj vključujejo državljanke v procese demokratičnega odločanja, kot npr. družba, ki je participativno pasivna in politično zaprta. »Od stopnje participativne pripravljenosti tako na strani

¹⁸ V nadaljevanju bom predstavil klasifikacijo e-orodij, ki sta jo Lukšič in Delakorda povzela po Alexander H. Trechsel in je dostopna na: <http://www.e-participacija.si>.

¹⁹ Tako npr. tudi di Maio 2006, Norris idr.

države kot tudi civilne družbe je odvisna izbira e-orodij.« (ibid) Kajti še tako dobro pripravljen in umeščen participativni mehanizem, je lahko v napačni družbi obsojen na propad.

V množici različnih klasifikacij spletnih orodij bom sam prevzel klasifikacijo, ki sta jo po Treshcel in drugi (2003) uredila Lukšič in Delakorda²⁰. Po tej klasifikaciji se spletna orodja e-demokracije delijo na informacijska orodja, komunikacijska orodja ter odločevalska orodja. Informacijska orodja e-demokracije so pasivna orodja, ki predvsem informirajo državljane in povečujejo preglednost političnega sistema. Komunikacijska orodja e-demokracije stopijo korak višje in že omogočajo neposredno vključevanje in soudeležbo državljanov pri procesih odločanja, vplivajo pa tudi na kvaliteto javnega mnenja. Namen odločevalskih orodij pa je krepiti soodločanje oziroma soglasje državljanov.

5. 1 INFORMACIJSKA ORODJA

Informacijska orodja e-demokracije so skupina orodij, ki državljanom omogočajo pridobitev informacij. Pojemovno takšna ravnanja opredeljujejo pravilo, da ena stran soudeležencev ostaja neaktivna, pa naj gre za naslovnike oziroma prejemnike informacij ali pa njihove tvorce. (Pičman Štefančič 2008, 57) Uporabnik, ki na ta način pridobiva informacije, je pasivni uporabnik, saj sam nima vpliva na informacije, ki so posredovane, postavljalci teh strani pa so tisti, ki le te nadzorujejo in posredujejo. Mednje sodita elektronski dostop in spletna oglasna deska.

5. 1. 1 E-dostop

E-dostop pomeni uporabo svetovnega spleta za izboljševanje in dopolnjevanje dostopa do uradnih dokumentov, zakonodaje, postopkov, storitev in političnih informacij javnega značaja, ki prispevajo h krepitvi preglednosti političnega procesa in kvaliteti oblikovanja javnega mnenja. Pojemovno se e-dostop nanaša na bogat spekter možnosti, ki državljanom zagotavljajo tako fizičen kot tudi vsebinski dostop do IKT in informacij, pri tem pa služijo enotnemu oziroma skupnemu cilju: z uporabo e-sfer zagotoviti državljanom kar se da preprost, enostaven in hiter dostop do informacij in vpogled v relevantne dokumente oziroma podatke. (Pičman Štefančič 2008, 60) Namen tega orodja je, da se državljanom omogoči lažji nadzor in stik z

²⁰ Glej <http://www.e-participacija.si>.

njihovimi predstavniki in vlado na osnovi elektronsko dosegljivih informacij. Rezultat e-dostopa je večja politična informiranost, ta pa naj bi povečala transparentnost političnih odločitev in kvaliteto formiranja mnenj, ki bi pripeljali do večje vključenosti državljanov v delo demokratičnih odločevalskih institucij. (Treshcel in drugi 2003, 45) V komunikacijskem smislu je to strogo pasivno orodje, ki državljanje zgolj oskrbuje z informacijami oz. jih obvešča o delovanju, ne omogoča pa jim dvosmerne interakcije z institucijami. E-dostop je lahko prilagojen ciljnim skupinam na način, da lahko uporabnik izbira dostop do posameznih vsebinskih sklopov informacij in storitev glede na svoj interes. Raziskava²¹, ki so jo pripravili Treshcel in drugi (2003), ugotavlja, da je e-dostop prevladujoče spletno orodje pri večini političnih akterjev in ravneh v EU. Kar pa ni tako vspodbujajoče, saj omogoča samo enostransko komunikacijo.

5. 1. 2 Spletna oglasna deska

Spletna oglasna deska pomeni uporabo svetovnega spleta za javno objavljanje informacij, sporočil, obvestil, mnenj, stališč in novic o zadevah javnega pomena. Obiskovalci lahko objavljene vsebine pogledajo in preberejo, v nekaterih primerih tudi komentirajo. Za uporabo oglasne deske se pogosto zahteva predhodna registracija, ki zagotavlja preglednost in verodostojnost posredovanih vsebin. Objavljene vsebine se lahko po preteku določenega obdobja samodejno izbrišejo ali pa se arhivirajo tako, da so še naprej javno dostopne. (Delakorda in Lukšič 2008b)

5. 2 KOMUNIKACIJSKA ORODJA

Komunikacijska orodja e-demokracije so namenjena krepitevi neposredne vključenosti in soudeležbe državljanov v procesih odločanja ter izboljševanju kvalitete javnega mnenja. Prisotno je aktivno sodelovanje tako na strani civilne družbe kot tudi države, pri čemer pa civilna sfera še ni enakopravni udeleženec v odločevalskih procesih. Pri tej skupini spletnih orodij je predvsem pomembna »aktivizacija participantov«, poudari Pičman Štefančičeva, ki pa hkrati ne predvideva neposredne korelacije med tem delovanjem in končno sprejeto odločitvijo. (Pičman Štefančič 2008, 57) Mednje sodijo e-posvetovanja (ang. e-consultation), e-ankete (ang. e-pooling), e-peticije (ang.

²¹ Main report on e-democracy in Europe.

e-petition), e-forum (ang. e-forum), politični spletni dnevnik (ang. political blog) in spletne klepetalnice (ang. chat-room).

5. 2. 1 E-posvetovanje

Elektronsko posvetovanje pomeni uporabo svetovnega spleta za institucionalizirano posredovanje komentarjev, pripomb in dopolnil s strani državljanov, strokovnjakov, interesnih skupin in nevladnih organizacij o predhodno opredeljenem vsebinskem vprašanju, temi oziroma predlogu predpisa, strategije ali zakona na področju posamezne politike. Preko tega orodja si »oblasti prizadevajo vzpostaviti nove metode komuniciranja z državljani, in sicer tako z namenom zbrati njihove preference kot tudi vnesti v procese oblikovanja politik bolj deliberativne manire« (Wright v Pičman Štefančič 2008, 71) Namen je krepiti participativno politično kulturo zainteresiranih javnosti, da aktivno sodelujejo v odločevalskem procesu, ter tako prispevati k večji legitimnosti, boljši kvaliteti in učinkovitejši implementaciji politik in normativnih dokumentov. E-posvetovanje je interaktivna tehnika, ki se uporablja pred sprejemanjem političnih odločitev in vključuje povratno komunikacijo med zainteresirano javnostjo in javno oblastjo. Poenostavljene oblike tega orodja so posvetovalni e-vprašalniki (ang. deliberative pooling). Elektronska posvetovanja morajo imeti jasno opredeljen cilj, natančno določen potek (urnik), transparentno vpetost v odločevalski proces ter zavezo iniciatorja (institucije oz. odločevalca), da bo v največji možni meri upošteval posredovane vsebine s strani zainteresirane javnosti ter to tudi javno utemeljil. (Delakorda in Lukšič 2008c)

5. 2. 2 E-anketa

Elektronska anketa pomeni uporabo svetovnega spleta za ugotavljanje utripa javnega mnenja²². Državljanom omogoča izražanje mnenj in stališč o javnih zadevah. E-ankete uporabljajo predvsem mediji, nevladne organizacije, politične stranke in javne institucije na svojih spletnih straneh. E-ankete na spletnih straneh javne in državne uprave so sestavljene iz vnaprej določenega anketnega vprašanja, ki se nanaša na javno tematiko ali problem in več možnih odgovorov (zaprtega tipa). (Delakorda in Lukšič 2008c)

²² Te ankete delujejo na povsem nereprezentivnem vzorcu in ne odražajo mnenja vseh državljanov, ampak so osredotočena na uporabnike interneta in dotične strani.

5. 2. 3 E-peticija

Elektronska peticija spada med orodja, ki omogočajo strukturirano komunikacijo z odločevalci. Je vnaprej pripravljen spletni obrazec, v katerega državljani, ki želijo sprožiti e-peticijo, vpišejo naslov peticije, vsebino (predlog, zahteva ali pobuda) in dodajo gradiva za njeno utemeljitev. Ostali državljani lahko peticijo preberejo in jo z elektronskim podpisom oziroma vnosom osebnih podatkov tudi podprejo. E-peticije krepijo aktivno vlogo državljanov v elektronski javni sferi ter jim omogočajo, da sami opredelijo javni problem, predstavijo njihovo vsebino in zberejo potrebno podporo za uvrstitev na politični dnevni red. E-peticije v digitalnem prostoru državljanom zagotavljajo številne učinkovite komunikacijske kanale za izražanje mnenj, zbiranje podpore in posredovanje z e-glasovi podprtih peticij do odločevalcev. (Pičman Štefančič 2008, 76) Pičman Štefančičeva (ibid) pa še dodaja, da »prav možnosti strukturiranega iskanja podobno mislečih in organiziranja civilne pobude dajejo e-peticijam posebno težo v demokratičnih sistemih oblikovanja in sprejemanja oblastnih odločitev.«

5. 2. 4 E-forum

Elektronski forum pomeni interaktivno spletno aplikacijo, ki omogoča državljanom medsebojno izmenjavo individualnih stališč, pogledov in mnenj o javnih temah, katere lahko predhodno izberejo oz. določijo sami. E-forumi predstavljajo, kot pravita Oblak in Petrič (2005, 54), »dodatni socialno-dialoški prostor, v katerem se posamezniki lahko na posebne načine srečujejo in med seboj združujejo, pogovarjajo in razpravljajo o zadevah, ki so v njihovem skupnem interesu, si izmenjujejo izkušnje, strahove, pričakovanja in želje«. Se pravi, da so ključni akterji predvsem državljani, ki podajajo svoja mnenja in se med drugim preko e-forumov tudi informirajo. Cilj e-foruma je okrepiti proces oblikovanja državljanskih mnenj s pomočjo deliberativnega soočanja v elektronski javni sferi, v katerega so lahko vključeni tudi politiki in strokovnjaki. Gre za interaktivni proces podajanja stališč, ocen in sodb na način neposrednega referiranja na mnenja drugih, ki se lahko odvija pred, po ali neodvisno od sprejemanja političnih odločitev. Elektronski forumi so lahko javni, politični ali strokovni (zaprtega tipa). (Delakorda in Lukšič 2008c) Posebna vrsta so moderirani forumi, ki vzpostavljajo moderiran diskurz, ki »naj bi zadostil svobodnemu ,a strukturiranemu razpravljanju med udeleženci, hkrati pa naj bi bil oblikovan tako, da

bi v vsakem trenutku deliberacije udeležencem omogočal vpogled v splošne informacije, arhiv pretekle deliberacije ter že podane argumente, končno pa naj bi podprl tudi sprejem skupnih vsebinskih sklepov«. (Pičman Štefančič 2008, 70) Moderirani forumi so vpeti v odločevalski proces, imajo natančno določena pravila razpravljanja, postopek registracije, časovni okvir in moderatorsko ekipo, ki objavlja povzetke razprave in pripravi končno poročilo. Tovrstni tip e-foruma krepijo tisti del e-participacije, ki ima značilnosti deliberativne demokracije. (Delakorda in Lukšič 2008c)

5. 2. 5 Politični spletni dnevnik

Politični spletni dnevnik predstavlja avtonomen način objavljanja in sporočanja političnih vsebin, ki so v interesu pisca oziroma piscev (politiki, državljani, interesne skupine itd.). Vsebine vsebujejo relevantne informacije, obvestila, novice, stališča ali pozive. Lahko se nanašajo na eno (tematski dnevniki) ali več »policy področij« (okolje, socialna, zunanja politika itd), na delovanje političnih akterjev (institucij, strank, interesnih skupin itd.) ali samega političnega procesa (npr. volitve in volilne kampanije). Pomemben del, ki ga predstavlja spletni dnevnik, je možnost komentiranja vsebin s strani obiskovalcev, kar pripomore k interaktivnosti omenjenega orodja. Spletni dnevniki v osnovi ne omogočajo širšega in institucionaliziranega javnega razpravljanja po načelih deliberativne demokracije. Kljub temu pa omogočajo državljanom, da sooblikujejo javno mnenje oz. se konstituirajo kot njegov relevanten akter, predstavnikom javne oblasti pa ponuja možnost neposrednega in preglednega objavljanja stališč oziroma komuniciranja z državljani.

5. 2. 6 Spletne klepetalnice

Spletne klepetalnice predstavljajo interaktivno orodje, ki omogoča interaktivno komunikacijo v realnem času. Namenjene so pogovorom med političnimi predstavniki in državljani oziroma med samimi državljani o relevantni temi javnega pomena. Klepetalnice trajajo krajše časovno obdobje (nekaj ur), zato so predhodno napovedane. Teme pogovora so lahko splošne ali pa osredotočene na konkretne vsebine. Klepetalnice so praviloma moderirane in zahtevajo predhodno registracijo. Po zaključku pogovora se objavi transkript klepeta ali povzetek oziroma sporočilo za javnost. (Delakorda in Lukšič 2008c)

5. 3 ODLOČEVALSKA ORODJA

Odločevalska orodja elektronske demokracije so namenjena soodločanju oziroma iskanju soglasja državljanov. Ta skupina po mnenju Pičman Štefančičeve (2008, 57) predstavlja »množico vseh tistih interakcij med civilno družbo in oblastmi, ki terjajo aktivno vključitev sodelujočih in hkrati predvidevajo odzivnost oblasti, pri čemer se slednja lahko stopnjuje od zgolj obvezne obravnave rezultatov komunikacije v odločevalskih strukturah, opredelitve do posredovanih mnenj, pa do brezpogojne zavezanosti izraženi volji«. Mednje sodijo e-glasovanje/e-volitve (ang. e-election), e-referendum (ang. e-referendum) in e-seje vlade.

5. 3. 1 E-glasovanje/ E-volitve

Elektronsko glasovanje (e-volitve) pomeni uporabo svetovnega spleta za izbor političnih predstavnikov in državnih uradnikov, ki jih je treba izvoliti za določeno obdobje (mandat). To orodje vključuje tudi dodatne mehanizme za spletno registracijo volilcev. Cilj e-volitev je doseči večjo participacijo v volilnem procesu z dvigom pripravnosti za volilce. Obstoječi volilni sistemi predstavniških demokracij se z elektronskim glasovanjem bistveno ne spremenijo, saj gre zgolj za zamenjavo papirnatega glasovanja z elektronskim. Glede na tako opredeljeno razumevanje tega orodja, »je razumljivo, da se iskanje koristi e-glasovanja osredotoča zlasti na tiste potencialne IKT, ki omogočajo lažje, hitrejše in cenejše zbiranje in obdelavo glasov« (Pičman Štefančič 2008, 80). »Procesi, povezani s klasičnimi volitvami, spadajo med najmanj učinkovite in najbolj zahtevne med vsemi, ki jih izvajajo državne uprave«, zaključuje Turk (v ibid).

5. 3. 2 E-referendum

Elektronski referendum pomeni uporabo svetovnega spleta za neposredno e-participacijo državljanov v odločevalskem procesu (neposredna demokracija). Cilj orodja je ponuditi državljanom možnost, da množično izrazijo stališče o konkretnem praktičnem vprašanju javnega pomena oz. javnih rešitvah, ki naj bi jih sprejela javna oblast. Rezultati e-referenduma so lahko zavezujoči ali nezavezujoči. (Delakorda in Lukšič 2008č)

5. 3. 3 E-seje vlade

Elektronska seja vlade pomeni celovit postopek objave gradiv za seje vlade in njenih delovnih teles, usklajevanja dokumentov, obravnavo gradiv na seji ter objavljane sklepov oz. odločitev vlade. Ministrom vlade omogoča preko prenosnih računalnikov spremljanje dokumentov v postopku medresorskega usklajevanja, podajanje pripomb na objavljena vladna gradiva, podajanje svojih mnenj/mnenj ministrstva za posamezne točke na dnevnem redu seje, glasovanje za ali proti sprejemu točke na dnevnem redu in zahtevanje umika točke z dnevnega reda. Komunikacija med udeleženci procesa poteka elektronsko in je osnova tudi za elektronsko odločanje. Skladno z zakonom o dostopu do informacij javnega značaja, je javnosti omogočen elektronski dostop do vladnih gradiv že v postopku njihove obravnave. (Delakorda in Lukšič 2008č)

5. 4 IZBOR USTREZNIH E-ORODIJ

Na tem mestu želim poudariti, da je pri vpeljavi e-orodij v odločevalske procese pomemben tudi njihov pravilen izbor. Namreč e-orodja, ki so bila opisana in predstavljena v prejšnjem poglavju, imajo različne participativne zmožnosti, ki pa niso odvisne od orodja samega, ampak tudi od pripravljenosti sodelovanja državljanov, na katere vplivajo različni družbeni dejavniki. Končna realizacija e-demokratskih potencialov, pravi Pičman Štefančičeva (2008, 89), »je namreč – ob skrbni pravni, tehnološki in sistemski umestitvi e-orodij – vselej neposredno odvisna tudi od splošne participativne tradicije in civilnega stanja duha, ki vladata v posamezni družbi. Prav ta dva pa sta ključna dejavnika, ki pogojujeta izbor in ustreznost posameznih e-orodij«. Uporaba in umestitev e-orodij je tako odvisna od stanja participativne pripravljenosti in nenazadnje tudi od same strukture oblasti²³, ki je lahko različno naravnana.

Pičman Štefančičeva na podlagi kazalnikov participativne pripravljenosti državljanov na eni strani in oblastne odprtosti za participativne impulse na drugi strani predstavi model participativnih družbenih scenarijev, ki v želji po korektnem načrtanju

²³ Struktura oblasti je lahko različno naravnana, nekatere podpirajo participativne aktivnosti, nekatere (predvsem bolj avtokratične) pa ne.

korelacije med participativno pripravljenostjo družbe in izborom odgovarjajočih e-
orodij razmejuje med štirimi osnovnimi tipi družb, in sicer:

- odprto (sodelujočo) družbo,
- sebično (oziroma vase zaverovano) družbo,
- avtokratično družbo in
- omejeno družbo. (Pičman Štefančič 2008, 90)

Odprta družba predstavlja družbo, v kateri so se državljani pripravljene aktivno vključevati v odločevalske procese, njihovo participativno aktivnost pa spodbujajo tudi odprte oblastne strukture²⁴. Na drugi strani pa avtokratična družba ne spodbuja participativnih aktivnosti niti ne omogoča aktivne vključitve civilne družbe, ki je že tako pasivno naravnana.

Participativna narava tako razmejanih družb je torej tista, pravi Pičman Štefančičeva (2008, 90), »ki pogojuje uspeh in zatorej tudi izbor posameznih e-demokratskih orodij: prav posamezne karakteristike družb naj bi bile kritični dejavniki za presojo ustreznosti oziroma primernosti posameznih e-orodij, kot takšne pa naj bi predstavljale tudi primarni socialni temelj za pripravo e-demokratskih usmeritev«. Torej je izbor e-orodij odvisen od družbe do družbe, od participativne narave državljanov in pripravljenosti oblasti do vpeljave takšnih demokratičnih mehanizmov. Namreč, v družbo, ki je odprta in participativno aktivna (odprta družba), bomo vpeljali drugačna e-orodja kot pa v družbo, ki je pasivna in zaprta (avtokratična družba). Odprta družba je že a priori bolj dosledna pri vpeljavi participativnih elementov in naj bi celo spodbujala razvoj novih interaktivnih komunikacijskih poti. V takšni družbi, meni, »je uvedba različnih, tudi bolj interaktivnih deliberativnih in posvetovalnih e-orodij relativno preprosta«. (Pičman Štefančič 2008, 91). Nasprotno pa se je pri izbiri participativnih orodij pri avtokratični družbi bolj omejiti zlasti na »informacijske instrumente in e-orodja za družbeni nadzor«. (di Maio v Pičman Štefančič 2008, 91) Saj v avtokratični družbi praviloma prevladuje pasivna civilna kultura in nepripravljenost oblasti do širjenja demokratičnih vrednot.

²⁴ Te se zavedajo pomena prenosa informacij na ravni država - družba in participacijo sprejemajo kot enega izmed temeljnih elementov uspešnega vodenja države. (Pičman Štefančič 2008, 90)

Med dve skrajnosti, torej avtokratično in odprto družbo, se umeščata dva prehodna tipa družb, pri katerih je v enem zaznavnejša participativna pripravljenost na strani državljanov (omejena družba), v drugem pa so oblasti sicer odprte in pripravljene za sodelovanje s civilno sfero, a slednja ostaja pretežno pasivna (sebična družba). Izbira primernih (in posledično potencialno uspešnejših) orodij za e-demokratsko nadgradnjo je v okolju nesorazmernega participativnega angažmaja oblasti in državljanov razumljivo zahtevnejša, predvsem pa predstavlja nezanemarljiv dejavnik v pripravi plana uvajanja. (Pičman Štefančič 2008, 92)

Tako je pri omejeni družbi smiselno razvijati predvsem taka e-orodja, »ki omogočajo predvsem sodelovanje in razvoj na ravni same civilne sfere: prek krepitev civilno družbenega delovanja naj bi namreč tudi družbe, ki jih ne zaznamuje sistemska odprtost oblasti, na podlagi oblikovanja lastnih e-demokratskih orodij lahko s pozitivnim zgledom vplivale na postopno odpiranje oblastnih struktur,« meni Pičman Štefančičeva (ibid). Pri sebični družbi pa je prav nasprotno. Tukaj prevladuje apatična družba, v kateri si politiki prizadevajo za aktivizacijo pasivne civilne sfere. Takšna sebična družba je primerna zlasti za razvoj e-orodij, ki so preprosta, nezahtevna in učinkovita ter uporabnike motivirajo k večji vključitvi (ibid). V tem tipu družbe pa so predvsem pomembna orodja e-dostopa, ki zagotavljajo visoko raven informiranosti in s tem posledično tudi transparentnost in odprtost odločevalskih struktur.

6 EVROPSKA UNIJA

Evropska unija je edinstven eksperiment v človeški zgodovini: proces gospodarske integracije različnih narodov. Ta eksperiment sedaj traja že skoraj pol stoletja, kar je zelo kratek čas v zgodovini narodov, vendar pa vseeno omogoča pogled v prihodnost. Eksperiment je edinstven, ker je njegov cilj oblikovati osnovo za vse tesnejše povezovanje med evropskimi narodi. Edinstven je tudi zaradi svojih ustanov, brez primere med drugimi mednarodnimi organizacijami. In nenazadnje je edinstven zaradi svojih dosežkov: še nikoli prej v zgodovini človeka niso različni narodi tako tesno sodelovali med seboj, uresničevali toliko skupnih politik ali v tako kratkem časovnem obdobju uspeli uskladiti svoje načine življenja in gospodarske položaje, ki so se na začetku tega procesa med seboj tako razlikovali. (Moussis 1999, 25)

Evropska unija pa tudi drugače kakor druge mednarodne organizacije sprejema pravne akte, ki imajo neposredne pravne učinke v njenih državah članicah. Države so se z vstopom v to evropsko integracijo odpovedale izvrševanju dela svojih suverenih pravic, saj na področjih, ki so v pristojnostih ES, pravno urejanje pripada institucijam EU. Vendar pa moram opozoriti, da v okviru Evropske unije zakonodajna in izvršilna funkcija nista tako strogo ločeni oziroma nista tako uniformno dodeljeni posameznemu organu, kakor je navada v ustavnopravnih sistemih večine držav. (Grilc in Ilešič 2001, 153)

V nadaljevanju si bom poglobljeje ogledal institucije²⁵ Evropske unije in opredelili njihovo delovanje ter funkcije, ki jih imajo.

6.1 ORGANI IN INSTITUCIJE EU

Bistvena za razumevanje delovanja institucij Skupnosti je svojevrstna delitev nalog na področju zakonodajnih in izvršilnih funkcij, ki niso strogo ločene, kot so praviloma v sistemu nacionalne države. Zakonodajna in izvršilna funkcija sta namreč na neki način razdeljeni med Svetom EU in Evropsko komisijo. Parlament, ki v nacionalnih sistemih praviloma opravlja zakonodajno funkcijo, v EU nastopa bolj v vlogi posvetovalnega in nadzornega organa – izjema je seveda postopek soodločanja, kjer ima tudi EP zakonodajno vlogo, vendar le na natančno določenih področjih. Ta

²⁵ Oziroma ustanove, kot jih imenujejo evropske pogodbe.

delitev funkcij najbolj bistveno determinira delovanje celotnega političnega, ekonomskega in pravnega sistema v EU. (Ješovnik 2000, 57)

Evropsko unijo sestavljajo naslednje institucije:

- Evropski parlament;
- Svet EU;
- Evropska komisija;
- Evropski svet;
- Sodišče Evropskih skupnosti;
- Evropsko računsko sodišče.

Poseben primer v institucionalni zgradbi EU je Evropski svet, ki je, politično gledano, najbolj vplivno telo Skupnosti, saj ga sestavljajo najvišji predstavniki držav članic. Toda čeprav ima zavidanja vredno politično sestavo, njegove odločitve niso pravno obvezujoče, ampak služijo zgolj kot smernice institucijam in organom Evropske unije.

6. 1. 1 Svet EU

Svet Evropske unije je tista institucija Skupnosti, v kateri so zastopane vse države članice in ki je zadolžena za dokončno izražanje politične volje držav članic pri oblikovanju integracijske politike. V EU velja pravilo, da so vse pristojnosti, ki niso po veljavnem sporazumu, izrecno prepuščene kakšni drugi instituciji ali organu, v pristojnosti Sveta EU. Svet EU je nedvomno najbolj pomemben forum EU, saj so v njem zastopani vsi nacionalni interesi in ker sprejema najbolj pomembne odločitve pri upravljanju Skupnosti. (Ješovnik 2000, 58)

Svet Evropske unije sestavljajo ministri držav članic in se običajno imenuje Svet ministrov ali samo Svet ter je, kot smo že omenili, glavni organ Unije za sprejemanje odločitev. Ponekod sam ali na številnih področjih skupaj z Evropskim parlamentom sprejema instrumente sekundarne zakonodaje na predlog komisije. V praksi se pomembne odločitve sprejemajo soglasno, kar pomeni, da je glas najmanjše države enako vreden kot glas največje države in da vsaka država lahko blokira proces Skupnosti ali pa s kvalificirano večino, in sicer pod pogoji, ki so določeni v procesu odločanja v Skupnosti. (Moussis 1999, 62)

Svet EU ima torej vrhovno zakonodajno in izvršilno funkcijo. Sledno opravlja skupaj z Evropsko komisijo, zakonodajno pa v primeru postopka soodločanja skupaj z Evropskim parlamentom. Evropski parlament in Svet EU si delita tudi funkcijo sestavljanja evropskega proračuna. Nenazadnje je Svet EU zadolžen za avtoriziranje, sprejemanje in nadzorovanje vseh mednarodnih pogodb, ki se sklepajo z državami nečlanicami. Delo Sveta EU je razdeljeno med več vzporednih Svetov, ki so organizirani na osnovi področja obravnave. (Ješovnik 2000, 58-59)

Delovanje in glasovanje v Svetu EU lahko povzamemo na naslednji način. Pri sprejemanju odločitev v okviru EU sodelujejo: Evropski svet, ki kroji najsplošnejše usmeritve; Evropska komisija, ki pripravlja predloge; Odbor za gospodarske in socialne zadeve ter Odbor regij, ki dajeta zgolj mnenja o predlogih; Svet EU in Evropski parlament, ki vedno pogosteje družno sprejemata odločitve ter Sodišče Evropskih skupnosti in Računsko sodišče, ki nadzorujeta zakonitost odločitev. V tem procesu je naloga Sveta EU, da v okviru svojih pristojnosti v institucionalni zgradbi EU deluje po utečenem postopku.

Zanimivo pri Svetu pa je dejstvo, da kljub temu da je sestavljen iz predstavnikov vlad posameznih držav, ki se seveda nagibajo k temu, da zagovarjajo svoj nacionalni interes, uspeva ohraniti svojo vlogo ustanove Skupnosti, ki išče in v končni fazi najde skupni imenovalec za vse probleme. Vsaka odločitev Sveta je oprijemljiv dokaz o pripravljenosti držav članic, da skupaj živijo in gradijo. (Moussis 1999, 63)

6. 1. 2 Evropska komisija

Evropska komisija je gonilna sila pri izgradnji Evrope. Ta vloga pobudnice izhaja iz dejstva, da po Pogodbah edino ona lahko daje predloge, katerih končni cilj je sprejemanje odločitev Skupnosti. V tej vlogi komisije ne more nadomestiti nobeno drugo telo in nobena posamezna država. Le ona lahko dopolnjuje svoje predloge, razen če se Svet soglasno odloči za to. (Moussis 1999, 55)

Komisija je tista institucija, ki najbolje odraža naravo EU, saj velja za »motor EU«, kajti njena naloga je priprava in izvrševanje skupnih politik EU, torej bistva te evropske integracije. Ne bi govorili neresnice, če bi rekli, da nosi največjo odgovornost za uspeh Evropske unije, njen ugled in ekonomsko učinkovitost. (Grilc in Ilešič 2001, 156)

Komisija ima normativno vlogo varuha Pogodb. Ena izmed njenih najpomembnejših nalog je zagotoviti, da države članice ustrezno uporabljajo določbe Pogodb in sekundarne zakonodaje. Nadalje ima komisija normativno vlogo pri upravljanju varovalnih določb, vsebovanih v Pogodbah ali v določbah, ki se nanašajo na politike Skupnosti. Tudi tukaj je nujno potreben neodvisen, objektiven razsodnik, ki oceni, ali določene težave ali posebne okoliščine dajejo državi članici pooblastila, da dovoli odstopanja od pravil, vsebovanih v Pogodbi, ali od aktov, ki se nanašajo na politike Skupnosti. Komisija je tudi izvršno telo Skupnosti in ima zato upravno vlogo. Pogodbe dajejo Komisiji obsežna izvršna pooblastila, da bi tako zagotovili doseganje ciljev, ki so v njej določeni in se nanašajo na doseganje skupnega trga, nadzor nad konkurenčnimi predpisi itd. Končno pa ima Komisija predstavniško vlogo, in sicer tako, da zagotavlja predstavljanje Evropske unije v državah nečlanicah in v številnih mednarodnih organizacijah. (Moussis 1999, 56-57)

Na kratko lahko torej sklenemo, da Evropska komisija:

- Je izvršna institucija EU, vendar ni vlada v klasičnem pomenu besede.
- Je institucija, ki mora upoštevati želje Sveta EU, Evropskega parlamenta, držav članic, industrijskih združenj, regionalnih in lokalnih skupnosti ter nenazadnje številnih privatnih iniciativ.
- Je zunanji predstavnik in pogajalec Skupnosti.
- Je najbolj zanesljiv in vztrajen motor evropskih integracij, saj ni zgolj v središču integracijskega procesa, ampak je v veliki meri tudi njegov iniciator.
- Je odločen varuh pravil skupnega (notranjega) trga in evropskega pravnega sistema predvsem v prvem stebru EU.
- Praviloma nastopa v vlogi neodvisne strokovne institucije, ki daje mnenja in predloge.
- V opravljanju vseh naštetih dejavnosti se predvideva, da bo Evropska komisija stala nad nacionalnim in posameznimi parcialnimi interesi. Medtem ko se pričakuje, da drugi akterji v evropskih integracijskih procesih zastopajo predvsem lastne parcialne interese, mora Evropska komisija v prvi vrsti gledati na splošno dobro in najširše evropske interese, saj nastopa v vlogi neodvisne nadsacionalne institucije.
- Evropska komisija deluje tudi kot javna uprava EU. (Ješovnik 2000, 66-67)

6. 1. 3 Evropski svet

Evropski svet²⁶ je »arhitekt« Evrope, saj pripravlja politične načrte in rešuje najbolj pereče probleme integracije Skupnosti. Evropski svet naj bi dajal smernice Evropski komisiji in Svetu EU ter poskrbel, da se Skupnost pravočasno in primerno odzove na spremenjene okoliščine v svetu, saj lahko dokončne in legalno obvezujoče odločitve sprejemajo le Svet EU, Evropska komisija ter Evropski parlament. Kljub temu pa je prav Evropski svet tisti, ki sprejema najpomembnejše politične odločitve o institucionalni ureditvi EU in razvoju številnih evropskih politik. Njegova največja prednost je v tem, da je mogoče sprejemati dogovore v paketu, in zaradi tega, ker ni problema premajhnega političnega vpliva tudi na tiste velike probleme, ki običajno hromijo delo Skupnosti. (Ješovnik 2000, 65)

Evropski svet je predvsem forum za svobodno in neformalno izmenjavo mnenj med vodjami držav članic tako o političnem usklajevanju (skupna zunanja in varnostna politika) kot tudi o vprašanjih Skupnosti. Njegova prednost je spontanost in neformalnost, kar med politične vodje Evrope vnaša nekakšen duh skupnosti. Čeprav nekateri Evropski sveti niso dali spektakularnih ali sploh kakršnih koli rezultatov, je bilanca Evropskega sveta na splošno pozitivna. Uspel je razrešiti številna vprašanja, ki so ogrožala solidarnost in napredek Skupnosti, zagotavljal je spodbude za nove politike Skupnosti in uveljavljal kolektivno odgovornost vodij evropske diplomacije v zvezi z glavnimi problemi Evrope in ostalega sveta. (Moussis 1999, 54-55)

6. 1. 4 Sodišče Evropskih skupnosti

Sodišče Evropskih skupnosti številni avtorji označujejo kot edino nepolitično institucijo v Evropski skupnosti. Sodišče Evropskih skupnosti s sedežem v Luksemburgu je, kakor tudi vse ostale ustanove Skupnosti, v specifičnem položaju. Sodišče združuje funkcije mednarodnega, ustavnega, upravnega in delovnega sodišča ter nekaj dodatnih pristojnosti (npr. arbitrarno funkcijo). Presenetljivo pa je, da

²⁶ Pomembno je, da ločujemo med Svetom EU, Evropskim svetom in Svetom evrope. Svet EU je pravno gledano institucija Skupnosti, ki sprejema odločitve v EU, Evropski svet pa je ustanova, ki skrbi zgolj za politično koordinacijo med državami članicami. Njegove odločitve niso pravno obvezujoče, vendar služijo kot smer razvoja skupnosti. Svet evrope pa je od evropskih integracij povsem neodvisna mednarodna organizacija, ki je bila ustanovljena leta 1949 in združuje predstavnike 40 evropskih držav.

evropski pravni sistem deluje predvsem po vzoru anglosaškega pravnega sistema, čeprav pri postavljanju temeljev ES ni sodelovala nobena država iz anglosaškega pravnega območja. (Ješovnik 2000, 85)

Glavna naloga Sodišča Evropskih skupnosti je bdeti nad pravom Skupnosti, ki ga je treba uporabljati tako, kot je navedeno v primarnih in sekundarnih pravnih aktih Unije. Tako mora Evropsko sodišče zagotoviti enotno upoštevanje pravnih načel pri tolmačenju in uporabi Pogodb, pravnih aktov in odločitev, ki jih sprejemata Svet in Parlament ali Komisija.

Kot vrhovno sodišče Skupnosti podaja skladna in enotna tolmačenja prava Skupnosti in zagotavlja, da ga upoštevajo vse države članice in njihovi državljani. Poleg nagnjenosti držav, da tolmačijo zakonodajo v svojem lastnem interesu, gre tudi za vprašanje nove zakonodaje, ki ni vedno dobro poznana. Sodbe Sodišča tako izražajo pomen prava Skupnosti. Krepijo moč prava in mu dajejo potrebno avtoriteto v odnosu do vlad, sistemov sodstva v posameznih državah, parlamentov in državljanov. S svojimi sodbami in tolmačenji Sodišče spodbuja nastajanje pristnega evropskega prava, ki so mu podvrženi vsi: evropske ustanove, države članice, sodišča posameznih držav in vsak posameznik. Zato je nanj potrebno gledati kot na vodilnega akterja pri izgradnji Evrope. (Mousiss 1999, 64-65)

6. 1. 5 Evropsko računsko sodišče

Glavna naloga Računskega sodišča²⁷ je, da preverja in revidira prihodke in odhodke na vseh računih organov in institucij EU. Računsko sodišče nadzira proračun Skupnosti in nekatere finančne operacije, ki niso vključene v proračun, recimo najemanje kreditov v okviru ESPJ in nenazadnje tudi dodeljevanje finančne pomoči nerazvitim državam. (Ješovnik 2000, 87-88)

Računsko sodišče lahko predloži svoje ugotovitve o določenih vprašanjih in da mnenje na prošnjo katere izmed Evropskih ustanov. In končno, lahko izvaja preiskave v državah članicah v zvezi z dejavnostmi, ki jih država članica izvaja v imenu Unije. Posebna in specifična poročila Računskega sodišča veljajo za dragoceno gradivo pri

²⁷ Potrebno je opozoriti, da navkljub besedi »sodišče« v imenu institucije pri Računskem sodišču ne gre za ustanovo v pravosodnem smislu.

debatah v Parlamentu o nezaupnici Komisiji zaradi njenega izvrševanja proračuna. (Mousiss 1999, 66)

Podpora vlogi Računskega sodišča izpričuje pripravljenost Evropskih ustanov, še posebno Evropskega parlamenta ter vlad držav članic, da razširijo in izboljšajo finančni nadzor. To lahko pripisemo vse večjemu obsegu proračuna Skupnosti, kar je direktna posledica razvoja različnih skupnih politik in politik Skupnosti.

6. 1. 6 Evropski parlament

Evropski parlament je edinstvena nadnacionalna institucija, katere člani so izvoljeni demokratično na splošnih neposrednih volitvah od leta 1979 naprej. Izraža voljo Evropejcev tako v Uniji kot tudi v svetu in si prizadeva ohraniti položaj legitimnega predstavnika demokratične volje evropskih državljanov.

Od ustanovitve²⁸ so na evropski parlament gledali kot na institucijo, ki ni imela zavidljive moči oziroma vloge v evropski skupnosti. Vendar je evropski parlament z dopolnili k ustanovitveni pogodbi v minulih desetletjih pridobil vedno več pristojnosti, saj je z določili Maastrichtske²⁹ in Amsterdamske³⁰ pogodbe iz povsem posvetovalne skupščine prerasel v pravi zakonodajni parlament, ki ima danes sicer podobna pooblastila kot nacionalni parlamenti, vendar pa ne moremo govoriti o čisti delitvi oblasti, kjer so zakonodajna, izvršilna in sodna oblast strogo ločene. EP torej bolj ali manj dejavno sodeluje pri oblikovanju evropske zakonodaje, saj ima na voljo parlamentarne postopke, ki mu dajejo pomembno mesto pri sprejemanju nekaterih delov zakonodaje v EU. Med drugim je EP odločilno vključen v oblikovanje proračuna EU in nadzorovanje številnih institucij in organov EU. Prav tako potrjuje Evropsko komisijo, ki jo ima tudi pravico odstaviti. (Šubelj 2005, 54)

Glavna naloga parlamenta od ustanovitve ESPJ dalje je, da izvaja javni nadzor nad pooblastili, ki jih imajo Evropska komisija in ostale institucije EU. Moč in pomembnost Evropskega parlamenta sta neenakomerno razporejeni. Tako ima parlament v nekaterih primerih izjemna pooblastila, npr. pri oblikovanju in nadziranju

²⁸ Kot parlamentarna skupščina Evropske skupnosti za premog in jeklo.

²⁹ Mednarodna pogodba, ki so jo 7. Februarja 1992 v nizozemskem mestu Maastricht, podpisale države članice Evropske skupnosti.

³⁰ Amsterdamska pogodba je bila podpisana oktobra 1997.

enotnega trga, na drugi strani pa zgolj simbolične pristojnosti, npr. v skupni zunanji in varnostni politiki ali na področju pravosodja in notranjih zadev. Razlika izhaja iz odločitve držav članic, ali omenjena področja v EU urejajo na naddržavni ali meddržavni ravni. Ugotovim pa lahko, da vloga EP nenehno narašča na področjih, ki jih v Skupnosti urejajo naddržavno. (Ješovnik 2000, 71-73)

Parlament danes izvaja štiri funkcije, pa čeprav je bila njegova prvotna naloga samo svetovalna³¹:

- Zakonodajna: Evropski parlament zaradi naraščajoče kompleksnosti, s katero se srečujejo upravljalci EU, obravnava vedno več evropske zakonodaje.
- Proračunska: EP se mora strinjati z vsako pomembnejšo proračunsko odločitvijo. V praksi je EP tisti, ki na koncu postopka proračunskega usklajevanja zavrne ali potrdi proračun, ki ga predlaga Evropska komisija.
- Politična: Formalno jo je opredelila Pogodba o EU, ki Evropskemu parlamentu daje pravico, da od Evropske komisije in Sveta EU zahteva poročila o njunem delu in letnem napredovanju pri izvajanju skupnih politik Skupnosti³².
- Funkcija spremljanja: Kar pomeni zlasti nadzorovanja dela Evropske komisije. Tudi vsak posamezen poslanec EP ima namreč pravico, da sproži katero koli vprašanje, ki se nanaša na delo Evropske komisije

Evropski parlament je torej tista ustanova na evropski ravni, ki predstavlja najtesnejšo povezavo med državljani Unije in evropskimi institucijami, saj je edina neposredno voljena institucija Evropske unije in uživa najvišjo stopnjo demokratične legitimnosti. »Vendar pa je zaradi nizke volilne udeležbe državljanov EU in za demokratično izvoljene parlamente neznačilno omejenih zakonodajnih pristojnosti tarča očitkov o demokratičnem primanjkljaju³³,« meni Delakorda (2007b). Tako je potrebno poleg

³¹ Pariški in rimski sporazum sta namenila takratni Skupščini samo posvetovalno vlogo, ki jo je okrepila šele Enotna evropska listina, ko je uvedla postopek sodelovanja. (Ješovnik 2000, 73)

³² Omenjena mnenja, poročila in resolucije Evropska komisija in Svet EU vedno bolj upoštevata.

³³ Demokratični primanjkljaj je stanje ko na ravni EU ni dovolj prostora in razvitih mehanizmov za uveljavljanje politične odgovornosti, tistih, ki odločajo, njihovo delovanje ni dovolj pregledno, prav tako pa tudi ni dovolj javno in skladno s

formalne legitimnosti, ki je formalno zagotovljena z ratifikacijo pogodb, sprejetih s strani demokratično izvoljenih nacionalnih parlamentov, zagotoviti še legitimnost s strani družbe oziroma državljanov. Le-ta pa je povezana s funkcijo nadzora oziroma sposobnostjo obsega možne kontrole nad izvajanjem pooblastil. Treba je okrepiti odnos med državljani in evroposlanci. Možna rešitev prepada med državljani in evropskim parlamentom pa se kaže skozi uporabo demokratičnih potencialov tehnologije interneta, ki nam odpira nove možnosti komunikacije ter krepi demokratično vlogo.

6. 2 RAZVOJ ELEKTRONSKE DEMOKRACIJE V KONTEKSTU EVROPSKEGA PARLAMENTA

Kot smo že omenili zgoraj, je EP edina neposredno voljena institucija EU in s tem tudi najbolj primerna za uporabo demokratičnih tehnik in približevanja političnih odločitev državljanom, ki jih omogoča internet. Namreč, kot pravi Coleman (2004, 1), »paradoks sodobne politike je v tem, da javni dostop do parlamenta ni bil še nikoli na tako visoki ravni, pa kljub temu vzdušje javne odtujenosti in alienacije od demokratičnega procesa nikoli ni bilo tako prisotno«. Zaradi opisanih razlogov se EP v kontekstu svoje internetne strategije intenzivno ukvarja z vprašanjem koriščenja demokratičnih potencialov tehnologije interneta za krepitev svoje demokratične vloge in s tem tudi približevanja institucij državljanom ter manjšanja odtujenosti in apatičnosti sodobnega državljana. Vendar pa je, kot meni Delakorda (2007a), »pregled razvoja e-demokracije v kontekstu EP pokazal, da je ta v pretežni meri razumljena v kontekstu predstavniške demokracije (legalistični vidik), precej manj pozornosti pa je namenjene interaktivnim potencialom, ki so vezani na uporabo spletnih forumov kot orodij za neposredno vključevanje evropskih državljanov v politične in zakonodajne procese EP.«

Ena izmed prvih iniciativ EP na področju elektronske demokracije predstavlja leta 2002 predlagana Resolucija o evropski e-demokraciji in e-državljanstvu, v kateri je prepoznan prispevek digitalnih tehnologij v demokratičnih procesih, krepitevi državljanske participacije ter uresničevanju njihovih političnih in civilnih pravic. Resolucija predlaga dopolnitev ustanovnih pogodb Evropske unije tako, da bodo vse

pričakovani in interesi javnosti ter ni ustrezno razvitih mehanizmov nadzora. (Krašovec 2005, 57)

evropske institucije omogočile živ prenos javnih sej in zasedanj, dostop do audio-video posnetkov preko spleta, možnost uresničevanja pravic iz naslova Evropskega državljanstva preko spleta (e-peticije) ter promocijo in aktivno zavzemanje za izvedbo e-volitev v EP leta 2004³⁴. (Delakorda 2007b)

Da uporaba demokratičnih potencialov tehnologije interneta v takratnem obdobju ni bila v skladu s pričakovanji državljanov, potrjuje tudi kritična analiza spletne strani EP Petra Lintona, ki je rezultate strnil v naslednje ugotovitve:

- državljani morajo vložiti precej napora za indentifikacijo interaktivnih spletnih povezav do EP;
- obstoječe uporabniške možnosti obiskovalcev ne povezujejo z živimi političnimi ali zakonodajnimi postopki, ki so odprti za javnost;
- državljani pogosto obiskujejo spletne strani EP in si želijo izboljšav. (Linton 2003)

Posebej relevanten za krepitev demokratičnega življenja EU predstavlja še člen I-47 Predloga pogodbe o Ustavi za Evropo, ki uvaja načelo participativne demokracije, v kateri se nahajajo nastavki posvetovalne demokracije. Po prvem, drugem in tretjem odstavku člena I-47 dajejo institucije EU državljanom in predstavniškemu združenju možnost izražanja in javnega izmenjevanja mnenj glede vseh področij delovanja Unije, vzdržujejo odprt, pregleden in reden dialog s predstavniškimi združenji in civilno družbo. (Delakorda 2007a)

Spomladi leta 2005 so državljani Francije in Nizozemske na referendumu zavrnil Pogodbo o Ustavi za Evropo. Evropski svet je junija leta 2005 razglasil »obdobje za premislek«, v katerem so se v vsaki državi članici začele izvajati široke in poglobljene javne razprave o prihodnosti EU s ciljem ustvariti nov politični konsenz o politikah, ki bodo Evropi pomagale, da se spopade z izzivi 21. stoletja. V kontekstu »obdobja za premislek« je EP septembra 2005 predstavil nove spletne strani³⁵, ki izboljšani v uporabniški prijaznosti, preglednosti in jezikovni dostopnosti ponujajo evropskim državljanom tudi nekatera orodja e-demokracije: e-dostop do informacij javnega

³⁴ Volitve v EP 2004 niso potekale preko spleta.

³⁵ <http://www.europarl.europa.eu/>

značaja iz dogajanja v EP, registra dokumentov EP, spletni video prenos plenarnih zasedanj EP ter elektronske peticije. (Delakorda 2007a)

Konec leta 2007 bi morala biti podpisana Lizbonska pogodba³⁶ (pogodba o reformi EU), ki v predlogu člena 9a krepi vlogo EP v t. i. »običajnem zakonodajnem postopku« na področju velike večine politik EU³⁷. Pogodba s tem izenačuje zakonodajno moč parlamenta z močjo Sveta EU. Zaradi povečane politične moči EP je v bližnji prihodnosti mogoče pričakovati povečan obseg pobud in zahtev nevladnih organizacij po vključevanju v odločevalske procese. EP je zato začel z uvajanjem novega načina vključevanja državljanov in nevladnih organizacij v trajni dialog na primeru razprav o prihodnosti EU, imenovan Agora. S spletiščem Agora so spletne strani EP v drugi polovici leta 2007 pridobile dolgo pričakovani manjkajoči element elektronske demokracije, ki v obliki e-foruma uresničuje načela participativne demokracije. (Delakorda 2007b)

6. 3 TIPOLOŠKI PREGLED IN ANALIZA SPLETNIH ORODIJ NA SPLETNI STRANI EVROPSKEGA PARLAMENTA

Tipološki pregled izbranih orodij e-demokracije kaže, da se je EP na spletni strani odločil za tista orodja, ki povečuje stopnjo preglednosti njegovega delovanja (e-dostop do javnih informacij, dokumentov in video prenos sej) ter stopnjo participacije (e-peticije), stopnjo posvetovanja oz. deliberativne komunikacije z državljani pa povečuje z e-forumom Agora. Na spletni strani EP torej najdemo naslednja e-orodja: e-dostop do informacij javnega značaja iz dogajanja v EP, register dokumentov EP, spletni video prenos plenarnih zasedanj EP (v živo) ter elektronske peticije, dopisovanje z državljani in e-forum Agora.

6. 3. 1 E-dostop do informacij javnega značaja (novice)³⁸

E-dostop do informacij javnega značaja spada med informacijska orodja e-demokracije, natančneje med e-dostop, katerega namen je krepitev preglednosti političnega procesa in kvalitetno oblikovanje javnega mnenja. Uporabniki tega

³⁶ http://europa.eu/lisbon_treaty/index_sl.htm

³⁷ Naprimer pravosodja in notranjih zadev, kmetijstva in proračuna.

³⁸ Dostopno na: http://www.europarl.europa.eu/news/public/default_sl.htm

spletnega orodja na spletni strani EP lahko pridejo do različnih informacij iz področja delovanja EU. Naslovi oziroma teme, ki so zajete na spletni strani zajemajo:

- EU in njene institucije,
- pravosodje in državljanstvo,
- zunanje odnose,
- kmetijstvo in ribištvo,
- proračun,
- kulturo in izobraževanje,
- ekonomske in monetarne zadeve,
- zaposlovanje in socialne zadeve,
- notranji trg in industrijo,
- regije in promet,
- zdravje in okolje.

Tako lahko npr. ugotovimo, kako glasujejo evropski poslanci (18. 8. 2009), kako izgleda poletje v Evropskem parlamentu, kdo so novi predsedniki političnih skupin v EP, kako je izgledala spletna kampanja³⁹ EP, če naštejemo samo nekatere izmed naslovov. Novice na spletni strani so posredovane skoraj vsak dan, kdaj tudi večkrat na dan, iz česar lahko zaključim, da EP novice jemlje zelo resno in želi uporabnikom posredovati čim več informacij iz dogajanja v EP. Kar pogrešam na spletni strani, je možnost komentiranja⁴⁰ novic, ki nam omogoča podati osebno mnenje o določeni tematiki.

Kot lahko vidimo je e-dostop do informacij javnega značaja EP izredno pasivno orodje, ki uporabnike oskrbuje zgolj z informacijami oziroma jih obvešča o delovanju EP, ne omogoča pa jim dvosmerne komunikacije. Glavni namen je podajanje novic in posledično informiranje uporabnikov oziroma, če povem drugače, »odpravljanje informacijskega manjka z uvajanjem učinkovitejšega in bolj zmogljivega informacijskega sistema in informacijskega procesiranja.« (Lukšič 2003, 14) Tako je pomen IKT omejen na odpravljanje osnovnega problema obstoječega političnega

³⁹ V času volitev je spletno stran Evropskega parlamenta obiskalo skoraj dva milijona ljudi, kar odraža veliko zanimanje za sedme evropske volitve. Evropski parlament je svojo kampanjo oglašal na kar osmih spletnih portalih, med drugim tudi na Facebooku, kjer ima že več kot 52 tisoč prijateljev.

⁴⁰ Praksa, ki se uveljavlja na večini novičarskih portalih.

sistema, to je odpravljanje informacijskega deficita. Orodja, ki odpravljajo informacijski deficit, pa so pod skrbnim nadzorom reprezentantov ljudstva.

6. 3. 2 Register dokumentov EP⁴¹

Tako kot e-dostop do informacij javnega značaja tudi register dokumentov⁴² EP spada med informacijska orodja oziroma e-dostop. Glavni namen tega orodja je preprost, enostaven in hiter dostop oziroma vpogled v relevantne dokumente in pogodbe EU. Tudi tukaj je v ospredju večja politična informiranost, ki povečuje transparentnost političnih odločitev in kvaliteto formiranja mnenj, ki lahko posledično pripeljejo do večje vključenosti državljanov v delo demokratičnih odločevalskih institucij.

Register dokumentov EP vsebuje dostop do večine dokumentov EP, ki jih je pripravil ali prejel od leta 2001. Vsi ti dokumenti so neposredno dostopni v elektronski obliki. Dokumenti, ki pa niso neposredno dostopni prek registra, pa se lahko posredujejo na zahtevo. Gre za dokumente, nastale pred letom 2001, in za omejeno število dokumentov, katerih dostop je morda omejen, v skladu z izjemami v okviru pravic dostopa⁴³. Dostop do dokumentov je brezplačen, zahteve, za katere se izpolni elektronski obrazec, pa ni potrebno posebej utemeljiti.

»Dostop do dokumentov je nujen sestavni del politike preglednosti, ki jo vodijo evropske institucije,« menijo na spletni strani EP (Evropski parlament 2009a). Evropski parlament želi tako zagotoviti, da je njegovo delo dobro vidno. Kot pravijo, »je to še toliko bolj pomembno, ker EP dela predvsem v interesu evropskih državljanov, ki so ga neposredno izvolili«. (ibid)

Dostop do dokumentov pa ne omogoča dvosmerne komunikacije med državljani in predstavniki, je strogo pasivno orodje, ki le olajšuje dostop do relevantnih dokumentov in državljane zgolj oskrbuje z informacijami. Uporaba IKT je tako zreducirana na odpravljanje informacijskega manjka, kar bi posledično omogočalo večjo transparentnost delovanja političnega sistema. V tej perspektivi se favorizirajo

⁴¹ <http://www.europarl.europa.eu/parliament/public/staticDisplay.do?language=SL&id=151>

⁴² Člen 255 Pogodbe o ustanovitvi Evropske skupnosti določa, da imajo državljani in prebivalci Evropske unije pravico dostopa do dokumentov Evropskega parlamenta, Sveta in Komisije.

⁴³ Navedeni so v členu 4 uredbe (ES) št. 1049/2001.

tisti mediji in instrumenti IKT, ki morajo ustreči dvema funkcijama: priskrbeti boljše informacije vladi, administraciji, reprezentantom in državljanom in narediti predstavniško vlado bolj odprto ter dostopnejšo za ljudi. (Lukšič 2003, 14-15)

6. 3. 3 Spletni video prenos plenarnih zasedanj EP (EP v živo)⁴⁴

Spletni video prenos oziroma EP v živo povečuje stopnjo preglednosti delovanja EP. Tudi to orodje spada med informacijska e-orodja. Glavni namen je krepitev preglednosti političnega procesa, saj lahko reprezentante spremljamo v živo in jih tako posredno nadzorujemo. Predvsem pa takšno orodje povečuje transparentnost političnih odločitev.

Na spletni strani EP v živo lahko najdemo rubrike kot so: aktualno, eurinfo⁴⁵, zadnje plenarno zasedanje, EP na Cnn⁴⁶, EbS⁴⁷ v evropskem parlamentu ter spletno povezavo do europarl.tv. Na spletni strani je tudi povezava do multimedijske knjižnice, ki vsebuje vse multimedijske vsebine, ki so bile objavljene na tej strani od septembra 2005. Spletni videi ne omogočajo možnosti komentiranja vsebin, ki jih predvajajo, kot je na primer praksa na podobnih portalih na spletu npr. youtube⁴⁸. Možnost komentiranja bi namreč povečala interakcijo med uporabniki storitve, saj bi lahko podajali svoja mnenja in komentirali druga.

Uporabnik, ki pridobiva informacije na tak način, kot je omogočeno na spletni strani EP v živo, je pasivni uporabnik, saj sam nima vpliva na informacije, ki so posredovane, postavljalci teh strani so tisti, ki le te nadzorujejo.

⁴⁴ http://www.europarl.europa.eu/eplive/public/default_sl.htm?language=SL

⁴⁵ Eurinfo je tedenski televizijski program o političnih temah, ki zadevajo Evropski parlament. Program uredi in proizvede Euronews s podporo Evropskega parlamenta.

⁴⁶ Tukaj lahko spremljamo aktivnost EP, kot ga vidijo na tedenskem programu »cnn world report.«

⁴⁷ EbS (Europe By Satellite) je video informacijski servis EU, namenjen televizijskim hišam po vsem svetu, ki v živo prenaša vse pomembnejše dogodke v evropskih institucijah. Posnetki srečanj, sej, tiskovnih konferenc in drugih dogajanj so s tedenskim zamikom na voljo tudi na spletu v 22 jezikih. EbS v Evropskem parlamentu spremlja plenarna zasedanja, javne obravnave, seje odborov, tiskovne konference in druge razprave.

⁴⁸ Youtube je priljubljena spletna stran za izmenjavo video posnetkov.

6. 3. 4 E-peticije⁴⁹

E-peticije, za razliko od zgoraj opisanih, spadajo med komunikacijska orodja e-demokracije in so namenjena krepitvi neposredne vključenosti in soudeležbe državljanov v procesih odločanja. E-peticija spada med orodja, ki omogočajo strukturirano komunikacijo z odločevalci. Je vnaprej pripravljen spletni obrazec, v katerega državljani, ki želijo sprožiti e-peticijo, vpišejo naslov peticije, vsebino (predlog, zahteva ali pobuda) in dodajo gradiva za njeno utemeljitev.

Vsi državljani EU ali prebivalci države članice imajo pravico, da samostojno ali skupaj z drugimi naslovijo na EP peticijo glede vprašanj, ki sodijo na področje delovanja EU in ki jih neposredno zadevajo. Peticija je lahko v obliki pritožbe ali zahteve, govori pa lahko o zadevah v javnem ali zasebnem interesu. Peticija lahko predstavlja posamezno zahtevo, pritožbo ali opombo o izvajanju zakonodaje EU, ali poziv EP, naj sprejme stališče o določeni zadevi. Tovrstne peticije dajejo EP možnost, da opozori na kakršne koli kršitve pravic evropskih državljanov s strani države članice, lokalnih oblasti ali druge institucije. Predmet peticije se mora nanašati na področja dejavnosti ali pristojnosti EU⁵⁰, kot so:

- pravice evropskega državljana, kot jih določajo Pogodbe,
- zadeve s področja varstva okolja,
- varstvo potrošnikov,
- prost pretok oseb, blaga in storitev, notranji trg,
- zaposlovanje in socialna politika,
- priznavanje poklicnih kvalifikacij,
- ostale težave, povezane z izvajanjem prava EU. (Evropski parlament 2009b)

Namen tega elektronskega orodja je narediti predstavniško vlado bolj odprto in dostopnejšo za ljudi ter priskrbeti boljše informacije reprezentantom.

⁴⁹ <http://www.europarl.europa.eu/parliament/public/staticDisplay.do?language=SL&id=49>

⁵⁰ Odbor za peticije ne obravnava prošenj za pridobitev informacij, niti ne splošnih pripomb o politiki EU.

6. 3. 5 Dopisovanje z državljani⁵¹

Dopisovanje z državljani oziroma pošto državljanov bi lahko umestili v komunikacijsko skupino orodij. To orodje namreč predstavlja storitev, ki vsakemu državljanu EU⁵² omogoča stik z EP, ta pa odgovori na zastavljena vprašanja. Namenjeno je vprašanjem, prošnjam za informacije in predlogom, naslovljenim na EP s strani javnosti⁵³. S pošto državljanov lahko prejmemo podatke o:

- strukturah, organizaciji in pristojnostih EP;
- parlamentarnih dejavnostih (predlogi resolucij, pravila do vložitve peticij, vprašanja in nastopi poslancev);
- evropski zakonodaji (pogodbe, uredbe, direktive, odločbe, mednarodni sporazumi);
- stališču EP na vseh področjih pristojnosti EU.

Iz zgoraj navedenih podatkov lahko vidimo da pošta državljanov državljanom zagotavlja predvsem podatke v zvezi z dejavnostjo EP in EU, torej je predvsem informacijske narave, kar pomeni, da ne omogoča vplivanja na reprezentante in spreminjanje politik.

6. 3. 6 Agora⁵⁴

Agora predstavlja spletni forum oziroma e-forum za javne razprave med evropskimi državljani in civilno družbo ter evropskimi poslanci. E-forum omogoča državljanom medsebojno izmenjavo individualnih stališč, pogledov in mnenj o javnih temah, ki jih lahko predhodno izberejo oziroma določijo sami. Vezan je predvsem, meni Delakorda (2007a), »na participativne in deliberativne koncepte demokratičnega komuniciranja, katerih namen je aktiviranje državljanov pri oblikovanju in sporočanju mnenj ter aktivni participaciji v procesih sprejemanja odločitev«. E-forum tako predstavlja komunikacijsko orodje, ki krepi neposredno vključenost in soudeležbo

⁵¹ <http://www.europarl.europa.eu/parliament/public/staticDisplay.do?language=SL&id=48>

⁵² Pošta državljanov je odprta tudi za državljane tretjih držav.

⁵³ »Vsakdo lahko institucijam unije piše v enem od pogodbenih jezikov in ima pravico do odgovora v istem jeziku.« Člen 41.4 listine o temeljnih pravicah Evropske Unije

⁵⁴ <http://www.europarl.europa.eu/parliament/public/staticDisplay.do?language=SL&id=70>

državljanov v procesih odločanja oziroma oblikovanje, izmenjavo in posredovanje političnih stališč, mnenj in predlogov med državljani in državljankami v deliberativnih procesih⁵⁵.

Kot pravijo na spletni strani EP (Evropski parlament 2009c), Agora »omogoča odprto razpravo in s tem bodisi dosego soglasja bodisi razkritje razhajajočih se mnenj v civilni družbi glede analize različnih ukrepov«. Agora spada med moderirane forume⁵⁶, ki vzpostavljajo moderiran diskurz, ki »naj bi zadostil svobodnemu, a strukturiranemu razpravljanju med udeleženci, hkrati pa naj bi bil oblikovan tako, da bi v vsakem trenutku deliberacije udeležencem omogočal vpogled v splošne informacije, arhiv pretekle deliberacije ter že podane argumente, končno pa naj bi podprl tudi sprejem skupnih vsebinskih sklepov«. (Pičman Štefančič 2008, 70)

Razprave na spletnem forumu Agora se osredotočajo na vprašanja, ki imajo na dnevnem redu Parlamenta prednost in ki vplivajo na vsakdanjik državljanov. Zaključki razprav so vključeni med pobude za pripravo poročil v parlamentarnih odborih, se pravi pred glasovanjem v odborih. Poseben del Agore pa predstavlja interaktivno spletišče, ki je namenjeno interaktivni pripravi osnutkov delovnih dokumentov za razprave. Sklep agore o določeni temi uporabijo poslanci pri svojem lastnem delu (npr. v predlogih sprememb), obravnavajo pa ga tudi parlamentarni odbori in/ali druge zadevne institucije EU, tako da bi se poudaril pomen stališč državljanov. (Delakorda 2007b) Tako se zaključki, ki jih oblikujejo predstavniki civilne družbe, posredujejo evropskim in nacionalnim institucijam, udeleženci pa predstavijo tudi širši javnosti. Do sedaj sta se izvedli dve spletni razpravi, in sicer, Prihodnost Evrope 8. in 9. novembra 2007 ter Podnebne spremembe 12. in 13. junija 2008.

S spletiščem Agora so spletne strani EP pridobile dolgo pričakovani manjkajoči element elektronske demokracije, ki v obliki e-foruma uresničuje načela participativne demokracije. A kljub temu, kot vidimo, njegova vloga v političnem

⁵⁵ Koncept deliberacije poudarja pomen oblikovanja javnega mnenja kot rezultata kvalitetne razprave, v kateri se soočajo različni pogledi in argumenti, deliberativna demokracija pomeni, da se pred sprejetjem odločitve javnega pomena premisli čim več informacij, ki so posredovane skozi različna mnenja in interaktivno razpravo. (Fishkin 1995, 178-181)

⁵⁶ Glej podpoglavje E-forum.

procesu ni tako velika, kot bi lahko bila. Od ustanovitve e-foruma sta se odvili »šele«
dve večji razpravi.

7 ZAKLJUČEK

Vprašanje e-demokracije in IKT je za Evropski parlament izredno pomembno glede na to, da je Evropski parlament edina evropska institucija, ki je neposredno izvoljena in s tem uživa najvišjo stopnjo demokratične legitimnosti. Še posebej zato, ker so ga nizka volilna udeležba ter omejene zakonodajne pristojnosti pripeljale do tarče očitkov o demokratičnem primanjkljaju, kar je tudi glavni razlog, da se je EP začel intenzivno ukvarjati z vprašanjem koriščenja demokratičnih potencialov tehnologije interneta. Pa vendar, kot smo lahko videli v zadnjem delu diplomske naloge, se razvoj e-demokracije kaže predvsem v luči koncepta predstavniške demokracije, omejen na že obstoječe prakse predstavniškega sistema, precej manj pozornosti pa je namenjeno interaktivnim potencialom, ki jih omogočajo IKT. Zato tudi ni naključje, da se v razvoju informatizacije EP in družbe favorizirajo predvsem tista orodja e-demokracije, ki ohranjajo obstoječa razmerja, jih podpirajo in po možnosti krepijo moč obstoječih političnih akterjev. V taki konceptiji informacijske družbe, ugotavlja Lukšič (2003a, 26), »je na tron postavljen dokument kot končni izdelek (ali morda polizdelek), ki ga lahko na najrazličnejše načine manipuliramo«, ne pa dokument, ki ga lahko sooblikujemo ter prispevamo k oblikovanju politik.

Tipološki pregled izbranih orodij e-demokracije na spletni strani EP je namreč pokazal, da se EP osredotoča predvsem na tista orodja, ki povečujejo stopnjo preglednosti njegovega delovanja⁵⁷ (e-dostop do javnih informacij, dokumentov in video prenos sej) ter stopnjo participacije⁵⁸ (e-peticije, pošta državljanov), povečevanju stopnje posvetovanja oziroma deliberacije⁵⁹ pa niso namenili posebne pozornosti. Izjema je spletni forum Agora, ki skuša slediti konceptom deliberativne demokracije, vendar pa je njegova vloga v političnem procesu še v povojih oziroma zanemarljiva.

Tako lahko zaključimo, da je dosedanja praksa uporabe demokratičnih potencialov tehnologije interneta omejena predvsem na legalistični in participativni vidik predstavniške demokracije⁶⁰. Oba modela sta klasična modela zahodne demokracije,

⁵⁷ Legalistični vidik demokracije.

⁵⁸ Participativni vidik demokracije.

⁵⁹ Pluralistični vidik demokracije.

⁶⁰ Glej poglavje o modelih demokracije.

ki temeljita na proceduralnem konceptu ter reprezentativnosti in ne posvečata večje pozornosti deliberaciji.

Legalistični vidik je zreduciran na odpravljanje informacijskega manjka, kar posledično sicer omogoča večjo transparentnost delovanja političnega sistema, ne prinaša pa nekega pridonosa k demokraciji. V tem kontekstu Evropski parlament favorizira tiste medije in orodja e-demokracije, ki, kot meni Lukšič (2003a, 14-15), »morajo ustreči dvema funkcijama: priskrbeti boljše informacije vladi, administraciji, reprezentantom in državljanom in narediti predstavniško vlado bolj odprto ter dostopnejšo za ljudi«. Takšna koncepcija e-demokracije postavlja državljana v položaj zelo pasivnega uporabnika orodij e-demokracije.

Na informiranega državljana stavi tudi participativni vidik, ki favorizira poleg že naštetih orodij e-demokracije, še takšna, ki podpirajo aktivnosti državljanov, vendar pod nadzorom reprezentantov. Participativni model priznava, da je precejšen problem oblikovanje mnenj v velikih skupnostih, ker si je težko predstavljati politični sistem, še posebej predstavniški, v katerem bi bili lahko vsi državljanji v istem trenutku vključeni v neposredno razpravljanje o javnem problemu. (Lukšič 2003a, 19) Evropski parlament skuša ta problem rešiti z e-forumom Agora, ki predstavlja dobro zasnovano idejo znotraj koncepta pluralističnega modela demokracije, vendar njegova politična moč oziroma moč oblikovanja politik še ni tako velika, da bi omogočala sooblikovanje dokumentov Evropske Unije. Kar je bistveno, če želimo imeti e-demokratsko družbo, ki sledi ideji deliberacije in ne samo informiranja.

IKT je namreč mogoče poleg prezentiranja dokumentov uporabiti tudi za proces njihovega nastajanja, torej za komunikacijski proces med (strokovnimi, političnimi in drugimi) akterji, ki so vključeni v nastajanje dokumenta. Zato je treba pri dizajniranju komunikacijskega procesa v virtualnem prostoru narediti konceptualni preskok, odpovedati se je treba dokumentu kot osnovni enoti in ga nadomestiti z (javnim, strokovnim ali političnim) mnenjem, ki pa zahteva povsem drugačno logiko manipuliranja. (Lukšič 2003a, 26) Temu sicer Evropski parlament do določene mere želi slediti z Agoro, ustavi pa se pri oblikovanju dokumenta (programa, načrta, politiko, zakonom ipd), o katerem potem odločajo institucionalno opredeljeni odločevalci oziroma javna oblast. »Šele s tem bi izkoristili še dosedaj neizkoriščen komunikacijski potencial IKT. S tem se odpre novo obzorje razumevanja IKT in

demokracije,« meni Lukšič (2003a, 26). Neizkoriščen komunikacijski potencial bi lahko Evropski parlament izkoristil, če bi naredil miselni in konceptualni preskok, stopil izven ustaljenega koncepta predstavništva ter sledil ideji načela avtonomije⁶¹, ki se udejanja »z določanjem pogojev za sodelovanje državljanov v odločanju o problemih, ki so zanje pomembni«. (Held 1989, 262) Kar pomeni, da bi si moral Evropski parlament prizadevati za pogoje, v katerih je »demokracično organizirano politično življenje osrednji del življenja vseh«. (Held 1989, 262) Kar nas vrne nazaj h klasičnemu atenskem modelu. Seveda si klasični atenski model, ki se je razvil v tesno povezani skupnosti, težko predstavljamo v sodobni družbi, pa vendar potenciali IKT omogočajo približevanje k bolj neposredni družbi.

Kot smo videli, je Evropski parlament še na začetku poti do e-demokracijske družbe. Njegova dosedanja percepcija e-demokracije je ujeta v konceptu predstavništva, ki, kot smo pokazali, težko izkorišča vse demokratične potencialne, ki jih nudijo nove IKT. Če bo želel slediti ideji e-demokracije, bo moral stopiti izven ustaljenih predstavniških praks in na novo premisliti ideje demokracije. Šele to bi omogočalo implementacijo tistih tehničnih specifik IKT v političnem prostoru, ki jih predhodne elektronske tehnologije ne vsebujejo, to je možnost interkomunikacije, ki je pogoj za izvajanje e-komunikacijskega in e-odločevalskega procesa (Lukšič 2003b, 488). To je naslednji korak, ki je potreben za doseg e-demokracijske družbe.

Če za konec parafraziram Lukšiča (2003a, 26), je Evropski parlament z dosedanjimi napori prišel do ravni »...informatizacije informacijske družbe. Čaka ga še proces komunikativizacije, ki je naslednja stopnja v razvoju informacijske družbe. S tem se bo proces demokratizacije lahko šele začel«.

⁶¹ Glej poglavje o modelih demokracije.

8 LITERATURA

Barber, Benjamin. 1997. The New Telecommunications Technology: Endless Frontier or the End of Democracy. *Constellations* 4 (2): 208-226.

Brezovšek, Marjan. 1991. Slovenski parlament: okvir za analiziranje. V *Parlamentarizem: dileme in perspektive*, ur. Stane Kranjc in Berni Strmčnik, 142-148. Ankaran: Slovensko politološko društvo.

Coleman, Stephen. 2004. *Conecting parliament to the public via the internet: two case studies of online consultations*. Dostopno prek: <http://depts.washington.edu/ccce/assets/documents/coleman1.pdf> (15. avgust 2009).

Dahl, Robert A. 1997. *Uvod v teorijo demokracije*. Ljubljana: Krtina.

--- 1998. *On democracy*. New Heaven, London: Yale University Press.

Delakorda, Simon. 2007a. *Spletni forum prihodnosti: prvi uspešen primer e-demokracije v Sloveniji?* Dostopno prek: <http://www.e-participacija.si/files/forum-prihodnosti-dsi07.pdf> (10. avgust 2009).

--- 2007b. *eDialog med Evropskim parlamentom in nevladnimi organizacijami: primer spletnega Foruma prihodnosti*. Dostopno prek: http://www.e-participacija.si/files/referat_dialog_ep-nvo_konferenca_7-12-2007.pdf (12. julij 2009).

Delakorda, Simon in Andrej A. Lukšič. 2008a. *Namen spletnega portala e-participacija.si*. Dostopno prek: <http://www.e-participacija.si/si/namen-spletnega-portala-e-participacija.si.html> (22. julij 2009).

--- 2008b. *Informacijska orodja*. Dostopno prek: <http://www.e-participacija.si/si/informacijska-orodja.html> (22. julij 2009).

--- 2008c. *Komunikacijska orodja*. Dostopno prek: <http://www.e-participacija.si/si/komunikacijska-orodja.html> (23. julij 2009).

--- 2008č. *Odločevalska orodja*. Dostopno prek: <http://www.e-participacija.si/si/odlocevalska-orodja.html> (23. julij 2009).

- Della Porta, Donatela. 2003. *Temelji politične znanosti*. Ljubljana: Založba Sophia.
- Evropski parlament. 2009a. *Dostop do dokumentov*. Dostopno prek: http://www.europarl.europa.eu/news/public/default_sl.htm (19. avgust 2009).
- 2009b. *Peticije*. Dostopno prek: <http://www.europarl.europa.eu/parliament/public/staticDisplay.do?language=SL&id=49> (19. avgust 2009).
- 2009c. *Agora*. Dostopno prek: <http://www.europarl.europa.eu/parliament/public/staticDisplay.do?language=SL&id=70> (20. avgust 2009).
- Finley, Moses I. 1999. *Antična in moderna demokracija*. Ljubljana: Krtina.
- Grad, France. 1996. *Volitve in volilni sistemi*. Ljubljana: Inštitut za javno upravo pri Pravni fakulteti.
- Grilc, Peter in Tomaž Ilešič. 2001. *Pravo Evropske unije*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Grossman, K. Lawrence. 1995. *The Electronic Republic*. New York: Viking Penguin.
- Hacker, L. Kenneth in Jan Van Dijk. 2000. What is digital democracy. V *Digital Democracy*, ur. Kenneth L. Hacker in Jan Van Dijk, 1-9. London: SAGE Publications Ltd.
- Held, David. 1989. *Modeli demokracije*. Ljubljana: Univerzitetna konferenca ZSMS.
- Ješovnik, Peter. 2000. *Evropska unija: zgodovina, ustanove, politike in evropski model družbe*. Koper: Visoka šola za management.
- Kranjc, Stane. 1991. Parlamentarizem: dileme in perspektive (uvodna beseda). V *Parlamentarizem: dileme in perspektive*, ur. Stane Kranjc in Berni Strmčnik, VII-X. Ankaran: Slovensko politološko društvo.
- Krašovec, Tatjana. 2005. Pomanjkljiva demokratična legitimnost v EU in demokratični primankljaj. V *Slovenija v EU: Zmožnosti in priložnosti*, ur. Miro Haček in Drago Zajc, 43-68. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Linton, Peter. 2003. *e-Democracy: opportunities for the european parliament*. Dostopno prek: <http://ipts.jrc.ec.europa.eu/home/report/english/articles/vol175/GOV11E756.htm> (18. avgust 2009).

Lukšič, Andrej A. 2003a. Hermesovi obrazi demokracije. V *S poti v digitalno demokracijo*, ur. Andrej Lukšič in Tanja Oblak, 5-27. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2003b. Digitalna demokracija. *Teorija in praksa* 40 (3): 487-499.

--- 2005. Elektronska demokracija na lokalni ravni v sloveniji – poskus konceptualizacije. V *Lokalna demokracija II*, ur. Marjan Brezovšek in Miro Haček, 229-250. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Lukšič, Igor. 1991. Parlamentarizem in korporativizem. V *Parlamentarizem: dileme in perspektive*, ur. Stane Kranjc in Berni Strmčnik, 70-80. Ankaran: Slovensko politološko društvo.

Moussis, Nicolas. 1999. *Evropska unija: pravo, ekonomija, politika*. Ljubljana: Litera picta.

Oblak, Tanja. 2003. *Izzivi e-demokracije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- in Simon Delakorda. 2005. Med samopromocijo države in agitacijo nevladnih organizacij?: analiza slovenske volilne kampanje za Evropski parlament na spletu. V *Politološki vidiki volilne kampanje*, ur. Simona Kustec Lipicer, 110-125. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- in Gregor Petrič. 2005. *Splet kot medij in mediji na spletu*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Offe, Klaus. 1985. *Družbena moč in politična oblast: protislovja kapitalistične demokracije – razprave o politični sociologiji poznega kapitalizma*. Ljubljana: Delavska enotnost.

Pičman Štefančič, Polona. 2008. *E-demokracija*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.

Pitamic, Leonid. 1927. *Država*. Ljubljana: Družba Sv. Mohorja.

Rus, Veljko in Niko Toš. 2005. *Vrednote Slovencev in evropejcev: analiza vrednotnih orientacij Slovencev ob koncu stoletja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Sovdat, Irena. 2008. *Deliberativna demokracija kot kritika liberalne demokracije*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Sruk, Vlado. 1995. *Leksikon politike*. Maribor: Obzorja.

Šubelj, Andreja. 2005. *Evropski parlament: njegove pristojnosti in razmerje do drugih institucij Evropskih skupnosti in EU ter nacionalnih parlamentov*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Thorley, John. 1998. *Atenska demokracija*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Trechel, Alexander H., Raphael Kies, Fernando Mendez in Philippe C. Schmitter 2003. *Evaluation of the use of new technologies in order to facilitate democracy in Europe: e-democratizing the parliaments and parties of Europe*. Geneve research and documentation centre on direct democracy. Dostopno prek: http://www.erepresentative.org/docs/6_Main_Report_eDemocracy-inEurope-2004.pdf (19. julij 2009).

Van Dijk, Jan A.G.M. 1996. Models of democracy: Behind the design and use of new media in politics. *The public* 3 (1): 43-56.

--- 2000. Models of democracy and concepts of communication. V *Digital Democracy*, ur. Kenneth L. Hacker in Jan Van Dijk, 30-53. London: SAGE Publications Ltd.